

อภิธานการ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

สำนักหอสมุด

การศึกษารูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรม ปรากฏปูจา
อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

ผู้วิจัย

อ.อนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยนเรศวร

วันลงทะเบียน ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๙

เลขทะเบียน.....

เลขเรียกหนังสือ..... ๑ N

๘๑๙๓

๖๓๔

๐๑๗๕๕

๖๕๕๘

สนับสนุนโดย

งบประมาณรายได้ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ปีงบประมาณ ๒๕๕๘

ชื่อเรื่อง	การศึกษารูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรม ปรากฏปูจา อำเภอศรีมหา จังหวัดสุโขทัย
ชื่อผู้รับทุน	อ.อนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
ระยะเวลาโครงการ	วันที่ 1 เมษายน 2557 ถึง วันที่ 31 มีนาคม 2558 ขยายเวลาถึง วันที่ 30 กันยายน 2558

บทคัดย่อ

ปรากฏปูจา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบริบทของศิลปะสุโขทัย ถือเป็นคติการสร้างเทวสถานบนภูเขา เพื่อเป็นหลักของเมือง ในศิลปะก่อนสมัยสุโขทัย โดยมีความเชื่อว่า ปรากฏปูจา เป็นเทวาลัยศิลปะขอมแห่งแรก ที่สร้างบนภูเขา ในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ของประเทศไทย

ปรากฏปูจา ในปัจจุบัน ได้รับการบูรณะตามกระบวนการอนุรักษ์ โดยกรมศิลปากร แต่ก็ยังคงอยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์มากนัก อีกทั้งยังตั้งอยู่นอกเขตของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ทำให้ขาดการดูแล บำรุงรักษา จากหน่วยงานภาครัฐ และห่างไกลจากเส้นทางท่องเที่ยวหลัก

งานวิจัยนี้ เป็นการศึกษาสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ กระบวนการอนุรักษ์ แผนผัง สัณฐาน รูปแบบ รูปทรง และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ของปรากฏปูจา เพื่อนำเสนอรูปแบบสัณนิษฐานทางสถาปัตยกรรมของปรากฏปูจา อันแสดงถึงลักษณะการรับอิทธิพลจากศิลปะขอม และการส่งอิทธิพลทางศิลปะสู่ศิลปะสุโขทัย ในสมัยต่อมา

Project	Study in Architecture of Prang Pu Ja, Kirimas district, Sukhothai province.
Researcher	Mr.Anuspong Kraikriengsri Department of Architecture Faculty of Architecture Naresuan University
Duration	April 1 st 2014 to March 31 st 2015 Extended to September 30 th 2015

Abstract

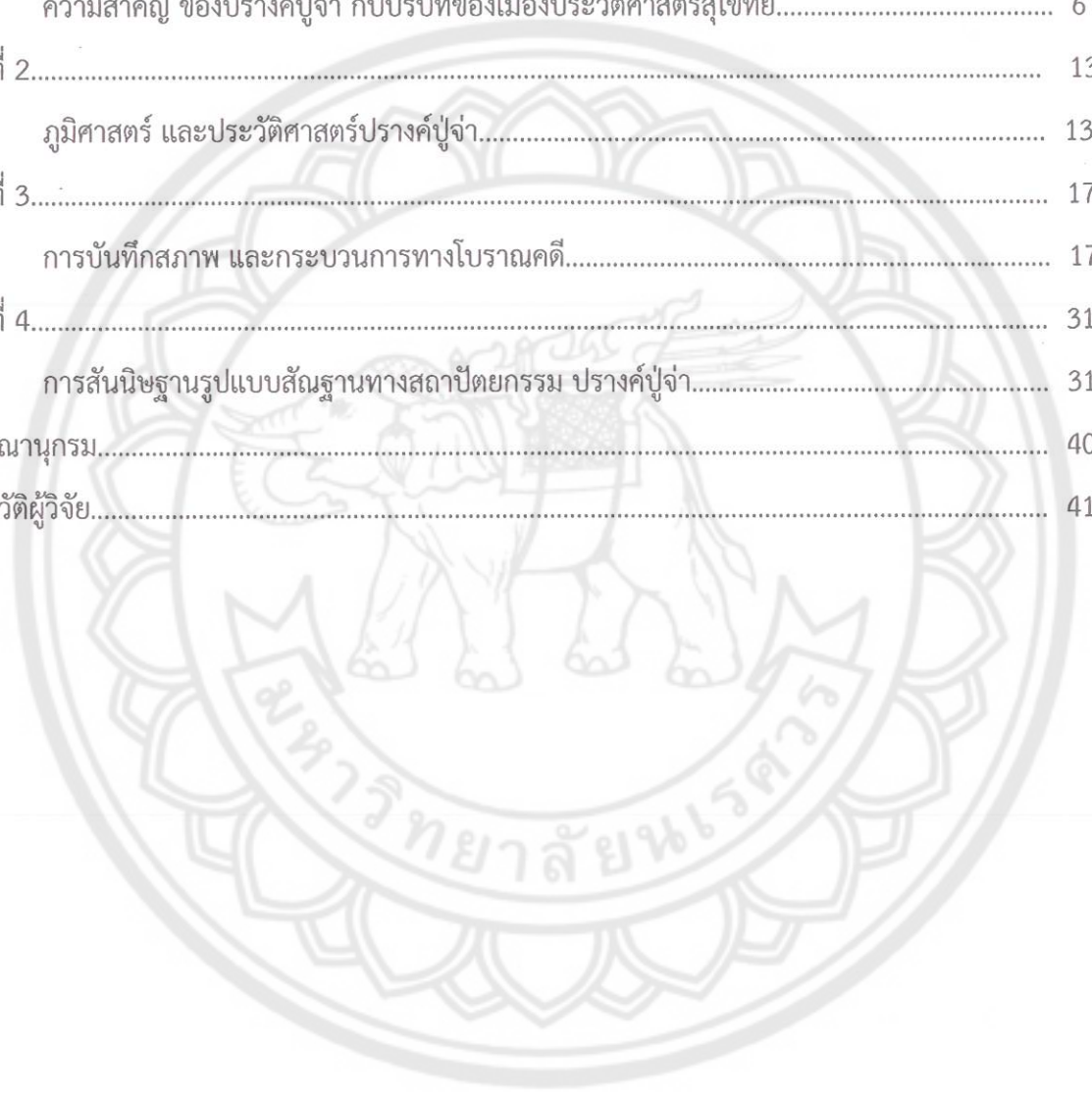
Prang Puja is particularly important to the context of Sukhothai art. Prior art of Sukhothai, it was considered as a practice of people to built a shrine on mountain to be a city center. It s believed that Prang Puja is the first Khmer shrines built on the mountain in lower northern part of Thailand.

Nowadays Prang Puja was restored by conversation process of Fine Arts Department but still imperfect. It was located outside Sukhothai historical park as a result it is not only far from the main tourist routes but also lack of maintenance by government.

This research study in geography, history, conservation process, plan, proportion scheme, shape and architectural elements of Prang Puja. In order to present architectural assumption of Prang Puja where is exhibited the characteristic influenced by Khmer and the influence of Khmer art to Sukhothai art.

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1.....	6
บทนำ.....	6
ความสำคัญ ของปรากฏปูजा กับบริบทของเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	6
บทที่ 2.....	13
ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ปรากฏปูजा.....	13
บทที่ 3.....	17
การบันทึกสภาพ และกระบวนการทางโบราณคดี.....	17
บทที่ 4.....	31
การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรม ปรากฏปูजा.....	31
บรรณานุกรม.....	40
ประวัติผู้วิจัย.....	41

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่ แสดงอาณาจักรสุโขทัย ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงราวพุทธศตวรรษที่ 20.....	7
ภาพที่ 2 ทศนิยมภาพอาณาจักรสุโขทัยโบราณ โดยมีเทือกเขาหลวงทอดยาวอยู่ทางทิศใต้- ทิศตะวันตกเฉียงใต้.....	8
ภาพที่ 3 สรีดภงส์ และลำน้ำแม่ลำพัน อันเป็นแหล่งน้ำสำคัญของอาณาจักรสุโขทัย.....	9
ภาพที่ 4 ลักษณะการวางผังเมืองนครธม ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยย้ายศูนย์กลางเมือง จาก ปราสาทพนมบาแค็ง เป็นปราสาทบายน.....	9
ภาพที่ 5 ลักษณะการวางผังเมืองสุโขทัย ซึ่งล้อมรอบด้วยกำแพง สลับคูน้ำ 3 ชั้น เรียกว่า “ตรีบูร”.....	10
ภาพที่ 6 บ่อม และ ประตูเข้า-ออก เมืองสุโขทัย.....	11
ภาพที่ 7 องค์ประกอบที่สำคัญ ของพระสถูปทรงฝักข้าวโพด ศิลปะขอม ที่ส่งอิทธิพลถึงศิลปะสุโขทัย.....	12
ภาพที่ 8 ภาพถ่ายทางอากาศของเขาปู่เจ้า และแนวเขาหลวง อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	13
ภาพที่ 9 ภาพถ่ายทางอากาศของปรารงค์ปู่เจ้า บนยอดเขาปู่เจ้า บ้านนาเชิงคีรี ตำบลนาเชิงคีรี อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	14
ภาพที่ 10 ผังบริเวณปรารงค์ปู่เจ้า ตามประกาศขึ้นทะเบียน โดยกรมศิลปากร.....	15
ภาพที่ 11 ทศนิยมภาพ องค์ปรารงค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	16
ภาพที่ 12 แผนที่ของปรารงค์ปู่เจ้า ระยะที่ 2.....	17
ภาพที่ 13 ชั้นส่วนประติมากรรม คั่นพบที่ปรารงค์ปู่เจ้า ในระยะที่ 2.....	18
ภาพที่ 14 แผนที่ของปรารงค์ปู่เจ้า ระยะที่ 3.....	19
ภาพที่ 15 สภาพโดยรอบเขาปู่เจ้า ซึ่งเป็นที่ตั้งของปรารงค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	20
ภาพที่ 16 สภาพถนนลูกรัง โดยรอบเขาปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	20
ภาพที่ 17 สภาพเส้นทางโบราณ ขึ้นสู่ยอดเขาปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	21
ภาพที่ 18 ผังบริเวณ ปรารงค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	21
ภาพที่ 19 สภาพพื้นที่โดยรอบของพื้นที่ราบ บนยอดเขาปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	22
ภาพที่ 20 แผนที่ ปรารงค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	22
ภาพที่ 21 ทศนิยมภาพบริเวณด้านหน้า ทางทิศตะวันออก ปรารงค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	23
ภาพที่ 22 รูปด้านทิศตะวันออก ปรารงค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	24
ภาพที่ 23 ทศนิยมภาพบริเวณด้านทิศใต้ ปรารงค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	25
ภาพที่ 24 รูปด้านทิศใต้ ปรารงค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	25

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพ	หน้า
ภาพที่ 25 ทศนิยมภาพบริเวณด้านทิศตะวันตก ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	26
ภาพที่ 26 รูปด้านทิศตะวันตก ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	27
ภาพที่ 27 ทศนิยมภาพบริเวณด้านทิศเหนือ ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	28
ภาพที่ 28 รูปด้านทิศเหนือ ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	28
ภาพที่ 29 ระเบียบการก่ออิฐ การเชื่อมต่อผนังอาคารของปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	29
ภาพที่ 30 ภาพขยายประตูหลอก และช่องหน้าต่างหลอก ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	30
ภาพที่ 31 ปราสาทอิฐ 2 องค์ ที่วัดอินทร์โกษี เมืองเสียมเรียบ สาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย.....	31
ภาพที่ 32 ปราสาทอิฐ 3 องค์ ที่ปราสาทเขาน้อย จังหวัดปราจีนบุรี.....	32
ภาพที่ 33 ภาพสันนิษฐาน ส่วนยอด ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	33
ภาพที่ 34 ภาพแสดง ภาพสันนิษฐาน ส่วนเรือนธาตุ ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	34
ภาพที่ 35 ภาพสันนิษฐาน ส่วนฐาน ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	34
ภาพที่ 36 ภาพสันนิษฐาน แผนผัง ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	35
ภาพที่ 37 ภาพสันนิษฐาน รูปด้านหน้า (ทิศตะวันออก) ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	36
ภาพที่ 38 ภาพสันนิษฐาน รูปมุมเฉียง (ทิศตะวันออกเฉียงใต้) ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	37
ภาพที่ 39 ภาพสันนิษฐาน รูปด้านข้าง (ทิศใต้) ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	38
ภาพที่ 40 ภาพสันนิษฐาน รูปทศนิยมภาพมุมสูง ด้านตรง ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	39
ภาพที่ 41 ภาพสันนิษฐาน รูปทศนิยมภาพมุมสูง ด้านเฉียง ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	40
ภาพที่ 42 ภาพสันนิษฐาน รูปทศนิยมภาพมุมต่ำ ด้านตรง ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	41
ภาพที่ 43 ภาพสันนิษฐาน รูปทศนิยมภาพมุมต่ำ ด้านเฉียง ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย.....	42

บทที่ 1

บทนำ

ปรากฏปูจา เทวสถานบนภูเขา ในศิลปะขอม ตั้งอยู่ที่ ตำบลนาเชิงคีรี อำเภอศรีมราช จังหวัดสุโขทัย ถึงแม้จะอยู่นอกเขตของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย แต่ก็มีความสำคัญยิ่ง ในบริบทด้านต่างๆ ของศิลปะสุโขทัย กรมศิลปากร จึงได้ดำเนินการขุดค้น ขุดแต่ง บูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานแห่งนี้ และจัดเก็บโบราณวัตถุที่ค้นพบ ไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง อีกทั้งดำเนินงานบริหารจัดการพื้นที่ ให้โบราณสถานคงสภาพอยู่ได้ในบริบท

จากความสำคัญของปรากฏปูจา ซึ่งเป็นแม่แบบทางศิลปะขอม ที่ส่งอิทธิพลถึงศิลปะสุโขทัย ในสมัยต่อมา ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญองงานวิจัย เรื่องการศึกษารูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรม ปรากฏปูจา อันน่าจะเกิดประโยชน์ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม และศิลปกรรม ให้เป็นรูปธรรม และสามารถนำข้อมูลจากงานวิจัย ถ่ายทอดในวงวิชาการ การเรียน-การสอน ด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม เป็นแนวทางการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม สนับสนุนโครงการที่ศนศึกษา การท่องเที่ยว ให้กว้างขวาง และการบริหารจัดการแหล่งโบราณสถานดังกล่าว ให้เป็นระบบยิ่งขึ้น

ความสำคัญ ของปรากฏปูจา กับบริบทของเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย

ปรากฏปูจา หรือ ปราสาทปูจา สร้างขึ้นตามรสนิยมแบบศิลปะขอม ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ไทย มาแต่พุทธศตวรรษที่ 12 จนล่วงเข้าสู่สมัยเมืองพระนคร ในราวพุทธศตวรรษที่ 14-18 จึงได้แผ่ขยายเข้ามาในอาณาเขตของประเทศไทยปัจจุบันเป็นจำนวนมาก จนเกิดชื่อเรียกกลุ่มศิลปะขอมในดินแดนไทยนี้ว่า ศิลปะลพบุรี¹ โดยถือเอากลุ่มเมืองลพบุรี เป็นศูนย์กลาง ในขณะที่เดียวกัน ศิลปะในกลุ่มนี้ยังส่งอิทธิพลถึงศิลปะในรสนิยมแบบขอม ที่อยู่ทางทิศตะวันตก ได้แก่ ปราสาทเมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี ส่วนทางทิศเหนือขึ้นมา ได้แก่ กลุ่มปราสาทที่ อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และ กลุ่มศาสนสถานที่อาณาจักรสุโขทัย ซึ่งหมายรวมถึง ปรากฏปูจา เข้าไปด้วย

ราชอาณาจักรสุโขทัย มีความสำคัญมากกว่า 700 ปี โดยมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงปี พ.ศ. 1780 ถึง พ.ศ. 1981 งานศิลปะสถาปัตยกรรมในสมัยสุโขทัย มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งมีการผสมผสานกับศิลปะจากแหล่งอื่น ได้อย่างลงตัว มีความเจริญรุ่งเรืองในพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ได้ริเริ่มประดิษฐ์อักษรไทย อีกทั้งมีระบอบการปกครองที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวม และมีการติดต่อค้าขายเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างชาติ เช่น จีน และ แคว้นล้านนา ต่อมาในปี พ.ศ. 2329 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

¹ ผศ.ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และ ผศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, ศิลปะเขมร. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2557.), หน้า 163.

พระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงโปรดให้อพยพชาวเมืองเก่า มาตั้งยังเมืองใหม่ ใกล้กับแม่น้ำยม ด้านทิศตะวันออก เหตุเพราะเมืองเก่าสุโขทัยกันดารน้ำ² จนกระทั่งปี พ.ศ. 2496 สมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มอบให้หน่วยงานรัฐ ทำการบูรณะโบราณสถาน โดยงานส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงพื้นที่ ขุดแต่ง และบูรณะถนนโบราณ และ ในปี พ.ศ. 2507 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการปรับปรุง ขุดแต่งโบราณสถาน จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2533 เมืองโบราณสุโขทัย ได้รับพิจารณาคัดเลือกเพื่อจารึกให้เป็นแหล่งมรดกโลก จำนวน 332 แหล่ง ในการประชุมของคณะกรรมการบริหารของกรรมการมรดกโลก ณ กรุงคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2536 โดยได้พิจารณา และประกาศให้เมืองโบราณในกลุ่มศิลปะสุโขทัย ขึ้นบัญชีเป็นมรดกโลก 3 แห่ง ได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และ อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร³

อาณาจักรสุโขทัย ตั้งอยู่บริเวณที่ราบตอนล่างของกลุ่มแม่น้ำยม จากการสำรวจเมืองโบราณบริเวณเมืองเก่าสุโขทัย โดย อ.ศรีศักร วัลลิโภดม พบว่ามีเมืองโบราณอยู่ถึง 52 เมืองด้วยกัน แต่พบชื่อเมืองในจารึกสมัยสุโขทัยเพียง 24 เมืองเท่านั้น ตามการแบ่งเขตการปกครองในปัจจุบัน เมืองเก่าสุโขทัย ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่า อำเภอมือง จัังหวัดสุโขทัย ห่างจากเมืองใหม่ ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 12 กิโลเมตร อาณาจักรสุโขทัยนั้น ล้อมรอบด้วยอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ ทั้งที่เกิดขึ้นมาก่อน และร่วมสมัยกัน หรือเกิดขึ้นภายหลัง ได้แก่ (ภาพที่ 1)

- อาณาจักรพุกาม ทางทิศตะวันตก
- อาณาจักรเขมร ทางทิศตะวันออก
- อาณาจักรล้านนา ทางทิศเหนือ
- อาณาจักรอยุธยา ทางทิศใต้

อาณาจักรสุโขทัย มีพัฒนาการขึ้นมาจากชุมชนบนเส้นทางการค้าขาย ระหว่างเมืองภายใน กับเมืองภายนอก ที่สามารถติดต่อค้าขายกับจีนได้สะดวก จากหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดี ทำให้ทราบว่า บริเวณพื้นที่ดังกล่าวเคยเป็นถิ่นฐานของชุมชนที่มี อารยธรรมแบบมอญ⁴ และเขมรโบราณ (ขอม)⁵ มาก่อน (ภาพที่ 2)

² มะลิ โคกสันเทียะ, “นำชมโบราณสถานเมืองสุโขทัยเก่า” นำชมเมืองพระร่วง. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ศาสนา, 2520.), หน้า 19.

³ สุวิทย์ จิระมณี, แหล่งโบราณสถานกับการท่องเที่ยว เอกสารโครงการอบรมมัคคุเทศก์. พิมพ์ครั้งที่ 2. (ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2544.), หน้า 103.

⁴ ศ.ดร.สันติ เล็กสุขุม, รวมบทความ มุมมอง ความคิด และความหมาย งานช่างไทยโบราณ. (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2548.), หน้า 161.

⁵ ผศ.ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง และ ผศ.ดร.ศานติ ภักดีคำ, ศิลปะเขมร. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2557.), หน้า 168-169.

อาณาจักร สุโขทัย

แผนที่แสดงอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรสุโขทัยมีที่ตั้งอยู่บริเวณตอนล่างของลุ่มน้ำปิง ลุ่มน้ำยม ลุ่มน้ำวัง และตอนบนของลุ่มน้ำป่าสัก ซึ่งอาจมีอยู่ในเขตจังหวัดต่างๆ ในปัจจุบัน คือ นคร กำแพงเพชร พิจิตร พิษณุโลก เพชรบูรณ์ พิจิตร และนครสวรรค์

หมายเหตุ : สีของพื้นที่แสดงอาณาเขตของอาณาจักรสุโขทัย

อาณาจักรในยุครัตนโกสินทร์ วิชาประวัติศาสตร์ไทย
หนังสือชุดความรู้เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย
วิชาการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัยที่ได้รับยกย่อง
ให้เป็นพื้นที่ต้นแบบเมือง การศึกษาโดยชุมชน
เป็นแนวและวิธีที่สำคัญแห่งหนึ่งในช่วงพุทธ
ศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ ได้มีนักประวัติศาสตร์
ซึ่งเป็นชุมชนทางวิชาการศึกษาค้นคว้าและการ
ศึกษารูปแบบทางภูมิศาสตร์

อาณาจักรสุโขทัยรุ่งเรืองสูงสุดในสมัย
พ่อขุนรามคำแหง ดิยพระองค์ทรงเป็นทั้ง
นักรบและนักปกครองที่ริ่ชาสามารถ แต่ด้วย
จากนั้นอาณาจักรก็เริ่มเสื่อมลง แม้จะมีความดี
ซึ่งมีอยู่ในสมัยพระยาสิทธิ ไชยเดชะในด้าน
พระศาสนา ในช่วงเวลานี้บริเวณนี้ยังมาของ
อยุธยาที่เริ่มแผ่ขยายการทัพ และใช้สุโขทัย
พระมหาธรรมราชาที่ ๕ แห่งสุโขทัยสวรรคต
สุโขทัยและบ้านเมืองในบริเวณนี้ก็ตกเป็น
ส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยาโดยสมบูรณ์

อย่างไรก็ตามตลอดช่วงเวลานี้ยังคง
มีชื่อของอาณาจักรสุโขทัยได้สร้างสรรคผลงาน
ไว้เป็นมรดกอาณาจักรสุโขทัยหลายสิ่ง โดย
เฉพาะในทางศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ประเด็น
ความสำคัญที่ยังหลงเหลือถึงปัจจุบันคือศิลปะ
การสร้างพระพุทธรูปหินทรายสีดินเผา
ได้รับการประกาศจากยูเนสโกให้เป็น
มรดกโลกให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม

สุโขทัยและเมืองบริวาร
กลายเป็นส่วนหนึ่งของ
อาณาจักรอยุธยา

ภาพที่ 1 แผนที่ แสดงอาณาจักรสุโขทัย ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงราวพุทธศตวรรษที่ 20 (ที่มา
ของภาพ : หนังสือชุดความรู้ เมืองประวัติศาสตร์ สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย)

ภาพที่ 2 ภาพแสดง ทัศนียภาพอาณาจักรสุโขทัยโบราณ โดยมีเทือกเขาหลวงทอดยาวอยู่ทางทิศใต้-
ทิศตะวันตกเฉียงใต้ (ที่มาของภาพ : หนังสือภาพถ่ายทางอากาศ 3 เมืองประวัติศาสตร์อุทยาน
ประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร)

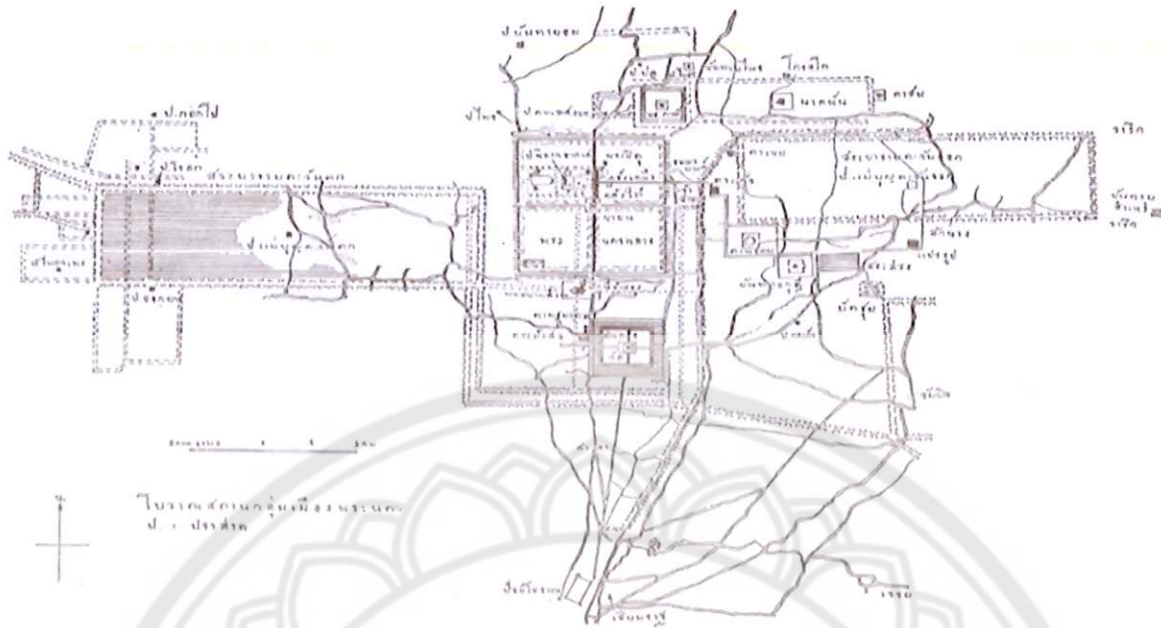
ตำแหน่งที่ตั้งเมืองสุโขทัยเดิม มีพัฒนาการมาจากชุมชนเดิมในอารยธรรมเขมร สถานที่ตั้งเมืองมิได้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ หรือใกล้แม่น้ำสายสำคัญ ดังเช่นเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำภาคกลางของประเทศไทย หรือเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีเพียงแม่น้ำลำพัน ซึ่งเป็นแม่น้ำสายย่อยเท่านั้น ที่อยู่ใกล้เคียง ดังนั้นแหล่งน้ำที่สำคัญของเมือง สำหรับใช้หล่อเลี้ยงผู้คน หรือสาธารณประโยชน์อื่นๆ ภายในเมือง จึงต้องทำการขุดสระ (ตระพัง) เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมืองสุโขทัยนั้น มีสระน้ำทั้งใหญ่-น้อย เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมือง เป็นที่ตั้งของทะเลหลวง ซึ่งน้ำทั้งหมดจากเขาหลวงจะไหลลงผ่านเมืองมากักเก็บไว้ที่ทะเลหลวงแห่งนี้ ส่วนทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ จะมีสระตึงสงส์ หรือทำนบพระร่วง อันเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ เพื่อกักเก็บน้ำจากเทือกเขาที่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเมือง ด้วยเหตุที่สถานที่ตั้งเมืองตั้งอยู่บริเวณที่ราบเชิงเขา โดยมีเขาหลวงอยู่ทางทิศตะวันตกนั้น ส่งผลให้เมืองหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ตามคติการตั้งเมืองแบบเขมร และเป็นพื้นที่ลาดลงมาจากภูเขา ทำให้น้ำไหลจากเขาลงสู่เมืองโดยตรง การขุดสระน้ำขนาดใหญ่-น้อย สามารถช่วยทำให้ลดปริมาณน้ำที่จะไหลบ่าเข้าสู่ตัวเมืองโดยตรง รวมทั้งการขุดคูรอบเมืองที่ไว้ใช้ป้องกันข้าศึกนั้น ก็มีประโยชน์ในการกั้นน้ำที่ไหลลงมาจากเขาหลวง และนำพามวลน้ำเหล่านั้น ไปกักเก็บไว้ในบริเวณที่เตรียมไว้ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ภาพแสดง สระตึงสงส์ และลำน้ำแม่ลำพัน อันเป็นแหล่งน้ำสำคัญของอาณาจักรสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

อาณาจักรสุโขทัย มีลักษณะการวางผังเมืองแบบสี่เหลี่ยม ถ่ายทอดมาจากลักษณะผังเมืองแบบขอม เช่นที่เมืองพระนครธม ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 กล่าวคือ มีการขุดคูน้ำ และสร้างกำแพงล้อมรอบ โดยมีปราสาทบาเยนเป็นศูนย์กลางเมือง ในขณะที่วัดพระพายหลวง ในอาณาจักรสุโขทัย มีลักษณะการวางผังเมืองแบบสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกัน โดยเชื่อกันว่า วัดพระพายหลวง แห่งนี้ เป็นศูนย์กลางชุมชนของเมืองขอมโบราณ ในภูมิภาคนี้ อีกทั้งได้มีการสร้างปรางค์ปู่จ่า ซึ่งเป็นเทวาลัยบนภูเขา ตามคติเทวบรรพตแบบศิลปะขอม เช่นเดียวกับการสร้างปราสาทบาแค็ง บนเขาพนมบาแค็ง ที่เมืองพระนครหลวง เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของราชอาณาจักรขอม⁶ (ภาพที่ 4)

⁶ สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ศิลปะขอม. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.), หน้า 20-22.

ภาพที่ 4 ภาพแสดง ลักษณะการวางผังเมืองนครธรรม ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โดยย้ายศูนย์กลางเมือง

จากปราสาทพนมบาเค็ง เป็นปราสาทขายน (ที่มาของภาพ : ศิลปะขอม โดย หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล

ในสมัยอาณาจักรสุโขทัย ได้มีการสร้างเมืองขึ้นมาใหม่ ถัดลงมาทางทิศใต้ โดยผังเมืองสุโขทัยนี้ มีรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า เกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างประมาณ 1,400 เมตร ยาวประมาณ 1,810 เมตร โดยวางด้านยาวตามแนวแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก และหันด้านหน้าของเมืองไปทางทิศตะวันออก ขอบเขตของเมืองทั้ง 4 ทิศ ล้อมรอบด้วยกำแพง สลับคูน้ำ 3 ชั้น หรือที่เรียกว่า “ตรีบูร” ดังปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 6 ถึงบรรทัดที่ 8 ความว่า “...กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีน้ำตระพังโพยสี่ใสกินดี ดังกินน้ำโขงเมื่อแล้ง รอบเมืองสุโขทัยนี้ ตรีบูร ได้สามพันสี่ร้อยวา...” (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 ภาพแสดง ลักษณะการวางผังเมืองสุโขทัย ซึ่งล้อมรอบด้วยกำแพง สลับคูน้ำ 3 ชั้น หรือที่เรียกว่า “ตรีบูร” (ที่มาของภาพ : หนังสือชุดความรู้ เมืองประวัติศาสตร์ สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย)

กำแพงเมืองสุโขทัย มีประตูเข้า-ออกเมือง 4 ประตู ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางกำแพงเมือง ในแต่ละด้าน บริเวณกึ่งกลางกำแพงชั้นกลาง เป็นที่ตั้งของป้อม รูปครึ่งวงกลมขวางหน้าประตูอยู่ทั้ง 4 ประตู ซึ่งในจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ 1 เรียกประตูทั้ง 4 ว่า ประตูหลวง ความว่า “...เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เที้ยรย่อมคนเสียดกัน เข้ามาดูท่านเผาเทียนท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีตั้งจักแตก...” แต่ในหนังสือ เที้ยวเมืองพระร่วง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏชื่อเรียกประตูทั้ง 4 ดังนี้⁷ (ภาพที่ 6)

- ด้านทิศเหนือ   ประตูศาลหลวง
- ด้านทิศตะวันออก   ประตูกำแพงหัก
- ด้านทิศใต้   ประตูนะโม
- ด้านทิศตะวันตก   ประตูอ้อ

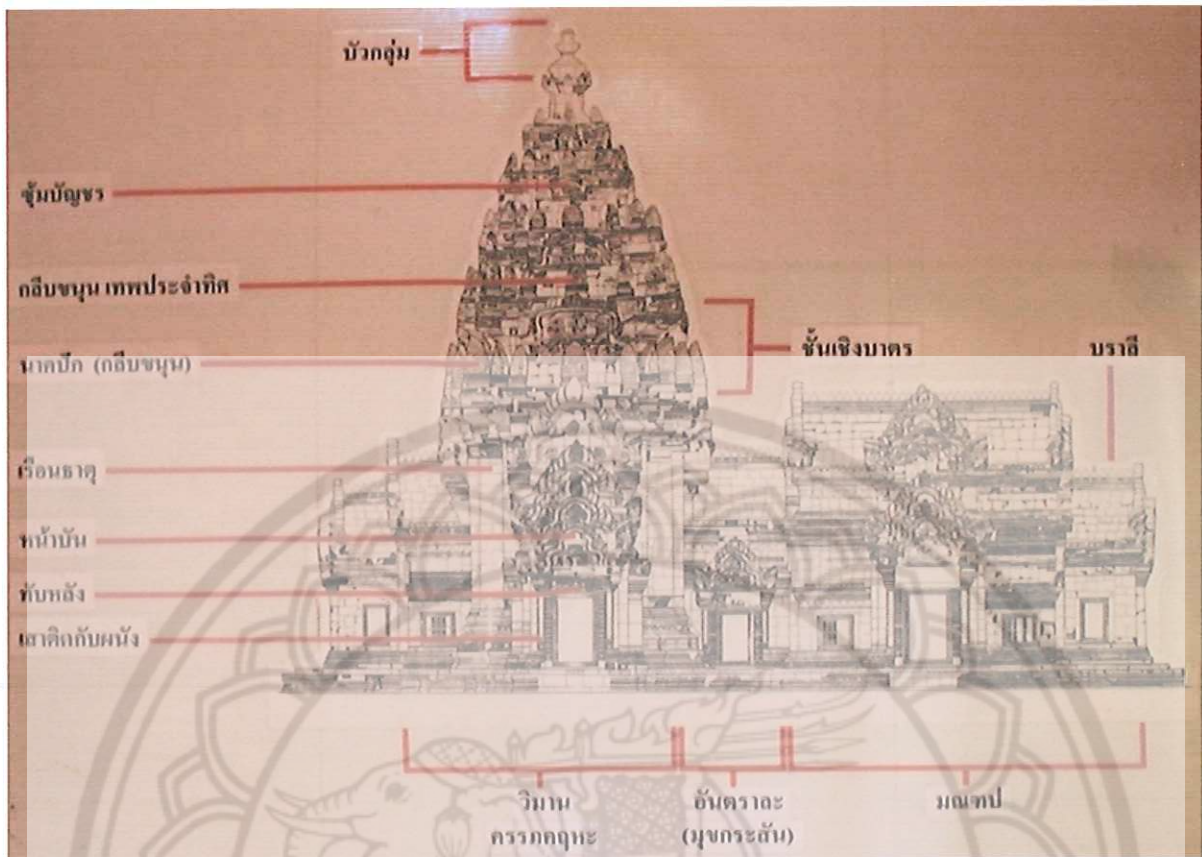
⁷ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เที้ยวเมืองพระร่วง. (กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา, 2526.)

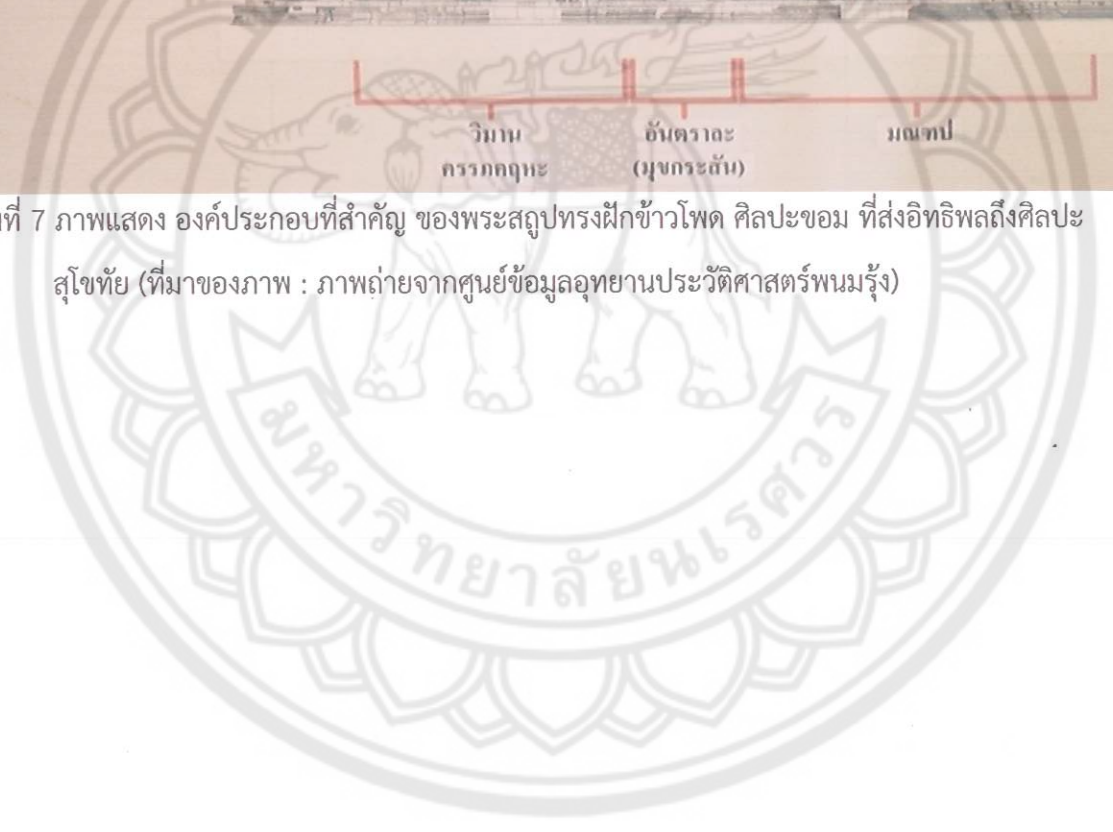

ภาพที่ 6 ภาพแสดง ป้อม และ ประตูเข้า-ออก เมืองสุโขทัย (ที่มาของภาพ : หนังสือภาพถ่ายทางอากาศ 3 เมืองประวัติศาสตร์อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร และภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

ปราสาทปูจา หรือ ที่นิยมเรียกกันว่า ปรากฏปูจา มีลักษณะรูปทรงคล้ายผักข้าวโพด โดยปราสาทแบบนี้ ในอาณาจักรสุโขทัย อาจมี 1 หรือ 3 องค์ บนฐานเดียวกัน โบราณสถานทรงปราสาท ที่มียอดปราสาท 3 องค์ ได้แก่ วัดพระพายหลวง และ วัดศรีสวย ส่วนที่มียอดปราสาท 1 องค์ ได้แก่ วัดหลักเมือง, วัดเจ้าจันทร์, ศาลตาผาแดง และ ปรากฏปูจา ศาสนสถานทรงปราสาทนี้ เป็นศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอม สันนิษฐานได้จากลักษณะรูปทรง และองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม รวมถึงการค้นพบโบราณวัตถุ หรือ องค์ประกอบของสถาปัตยกรรม ได้แก่ ทับหลังสลักหินรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ชิ้นส่วนของเทวรูป และ ศิวลึงค์ (ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง สุโขทัย) อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า แต่เดิมพระสถูปเจดีย์ทรงปราสาทนี้ เคยเป็นเทวสถานในศาสนาฮินดูมาก่อน แล้วจึงเปลี่ยนแปลงเป็นพุทธสถาน โดยต่อเติมพระวิหารหลวงขึ้นด้านหน้า พระสถูปทรงปราสาท (ทรงปรากฏ) แบ่งชั้นองค์ประกอบเป็น 3 ส่วนสำคัญ คือ ส่วนยอด, ส่วนเรือนธาตุ และ ส่วนฐาน โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ ยอดอมรกะ, ชุ่มบัญญัติ, ชุ่มบรรพแถลง, นาคปัก, กลีบขนุน, ชั้นเชิงบาตร, ชั้นอัสดง, บราลี, หน้าบรรพ, ทับหลัง, กรอบประตู, เสาประดับกรอบประตู, เสาติดผนัง, เรือนธาตุ, ครรภคฤหะ, อันตราละ, มณฑป เป็นต้น (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 ภาพแสดง องค์ประกอบที่สำคัญ ของพระสถูปทรงฝักข้าวโพด ศิลปะขอม ที่ส่งอิทธิพลถึงศิลปะสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายจากศูนย์ข้อมูลอุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง)

บทที่ 2

ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ปรากฏปูจา

เขาปูจา อยู่ในบริเวณเทือกเขาประทักษ์ ซึ่งตั้งเป็นแนว เสมือนฉากหลังของเมืองสุโขทัย ที่มีแนวเขา ต่อเนื่องลงไปทางใต้ อันมียอดเขาสูงสุดคือ ยอดเขาหลวง นับเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของคนในลุ่มน้ำยม มาแต่ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ตามที่กล่าวในจารึกบางหลักของสมัยสุโขทัย อ้างถึงพระขงพงศ์ หรือ เทวดาอารักษ์ ภูเขา ตามความเชื่อสืบเนื่อง เรื่องการนับถือผี ในดินแดนแถบนี้ (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 8 ภาพแสดง ภาพถ่ายทางอากาศของเขาปูจา และแนวเขาหลวง อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มา ของภาพ : ภาพถ่ายจาก Google Earth)

ปรากฏปูจา ตั้งอยู่บนที่ราบยอดเขาปูจา ที่พิกัดทางภูมิศาสตร์ เส้นรุ้ง (ละติจูด) 16 องศา 53 ลิปดา 55 ฟลิปดาเหนือ เส้นแวง (ลองจิจูด) 99 องศา 43 ลิปดา 49.8 ฟลิปดาตะวันออก ($16^{\circ} 53' 55.0''$ N - $99^{\circ} 43' 49.8''$ E) ตั้งอยู่บนภูเขาสูงเล็กๆ ชื่อเขาปูจา มีความสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 40 เมตร หรือ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 96 เมตร อยู่ในเขต บ้านนาเชิงคีรี ตำบลนาเชิงคีรี อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ห่างจากเมืองโบราณสุโขทัย ไปทางทิศตะวันตก ราว 20 กิโลเมตร (ภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 ภาพแสดง ภาพถ่ายทางอากาศของปรากฏปูจา บนยอดเขาปูจา บ้านนาเชิงคีรี ตำบลนาเชิงคีรี อำเภอศรีมหาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายจาก Google Earth)

ปรากฏปูจา เป็นปราสาทศิลปะขอม ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในอาณาจักรสุโขทัย ปราสาทหลังโดดแห่งนี้ ใช้อิฐเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง มีอายุอยู่ในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 พบฐานรูปเคารพขนาดใหญ่ ซึ่งน่าจะ เป็นฐานของศิวลึงค์ และรูปสลักหินทราย ซึ่งสร้างตามคติสำคัญของลัทธิบูชาพระศิวะในยุคนั้น ตัวปราสาท พังทลายลงซีกหนึ่ง แต่ยังเห็นร่องรอยการก่อสร้างขั้นขึ้นไปตามระเบียบของปราสาทแบบเขมร ซึ่งอาจเทียบกับ ปราสาทที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 หรือในช่วงที่เรียกว่า ศิลปะแบบบาปวน ถึงนครวัด ของศิลปะ ขอม ในประเทศกัมพูชา

ปรากฏปูจา ได้ถูกประกาศขึ้นทะเบียน ตามประกาศกรมศิลปากร ในวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2540 โดย อธิบดีกรมศิลปากร นายนิคม มูลิกะคามะ เรื่องขึ้นทะเบียน และกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน ลำดับที่ 13 มี เนื้อที่ 27 ไร่ 2 งาน 64 ตารางวา (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 115 ตอนพิเศษ 37 ง. วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2541) โดยกรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่ง และบูรณะปรากฏ หรือ ปราสาทบนยอดเขาปูจา ได้พบหลักฐานที่ น่าสนใจมากมาย เช่น ชิ้นส่วนประติมากรรมรูปบุคคล ซึ่งอาจเป็นเทวรูป มีรูปแบบทางศิลปกรรมอยู่ในช่วง เดียวกันกับตัวปราสาท คือราว พ.ศ.1500 ลงมา แต่ก็มีลักษณะที่เป็นพื้นเมืองค่อนข้างมาก (ภาพที่ 10)

ขนาดใหญ่ ในช่วง พ.ศ.1800 คืออาณาจักรสุโขทัยในที่สุด ซึ่งในเขตอาณาจักรสุโขทัยโบราณนี้เอง ก็มีร่องรอยของชุมชน และศิลปกรรมของเขมรโบราณหลงเหลืออยู่ด้วยเช่นกัน⁸ (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 11 ภาพแสดง ทักษิณภาพ องค์ปราสาทปู่จ่า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

⁸ ประภัสสร ชูวิเชียร, สุวรรณภูมิสโมสร. (ศักร์ที่ 9 พฤศจิกายน 2555.)

บทที่ 3

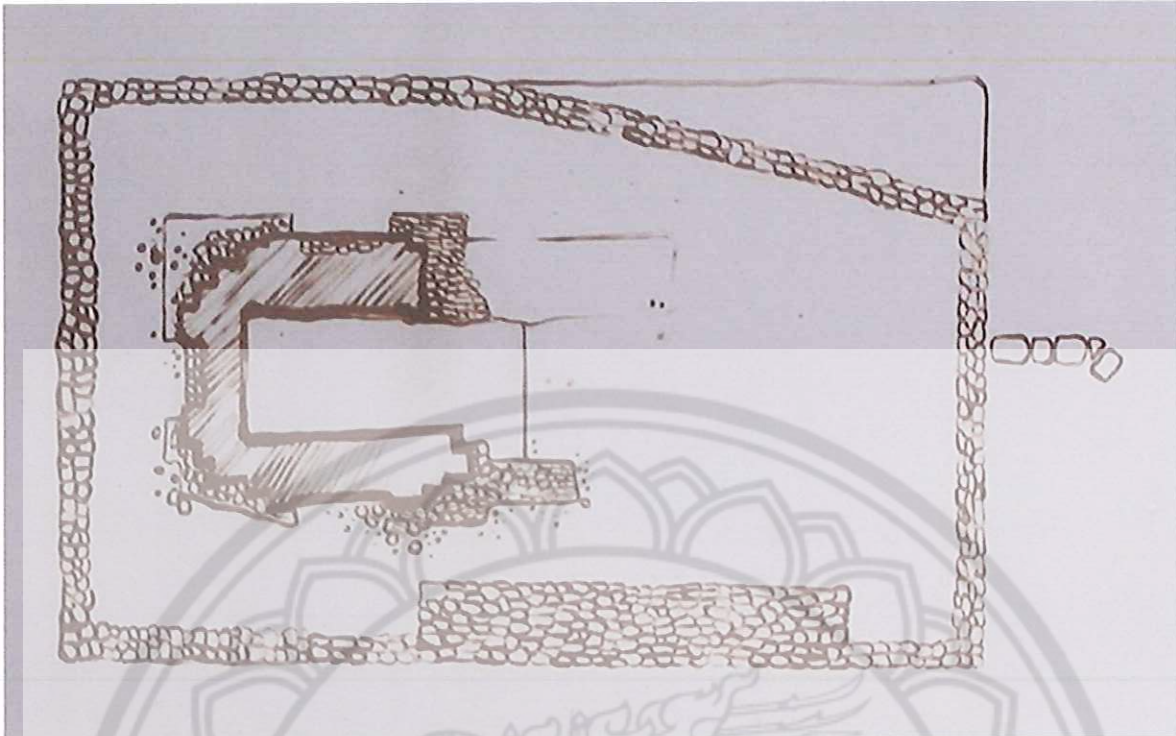
การบันทึกสภาพ และกระบวนการทางโบราณคดี

กรมศิลปากร โดยสำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 5 จังหวัดสุโขทัย ได้ทำการขุดแต่ง และบูรณะปรางค์ปู่่า ได้เห็นถึงลักษณะของการทับซ้อนทางสถาปัตยกรรม อีกทั้งได้พบหลักฐานที่น่าสนใจจากการขุดค้น เป็นจำนวนมาก โดยได้วิเคราะห์ถึงช่วงสมัยต่างๆ ในการใช้ศาสนสถานแห่งนี้เป็น 3 ช่วงสำคัญ ดังนี้

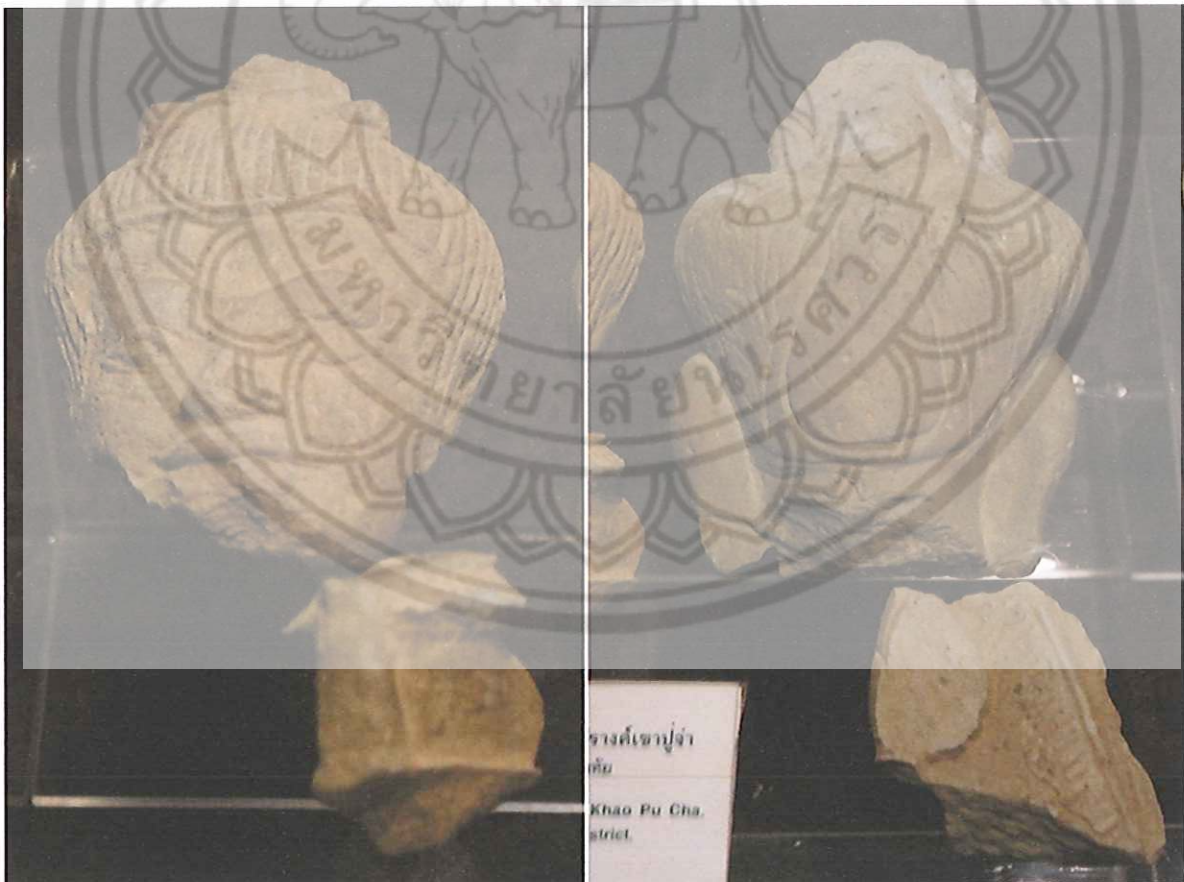
-ระยะที่ 1 ได้มีการปรับพื้นที่บริเวณยอดเขา โดยบดอัดด้วยกรวด และทราย จากนั้น ปรับพื้นที่ให้เรียบ แล้วจึงก่อสร้างอาคาร ที่มีลักษณะสัณฐานสี่เหลี่ยม มีการย่อมุม หรือเพิ่มมุม บริเวณมุมของอาคาร อันคล้ายคลึงกับโบราณสถานในเมืองโบราณอุ่งทอง และเมืองโบราณนครปฐม จากลักษณะดังกล่าว น่าจะกำหนดอายุให้อยู่ในช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 16

-ระยะที่ 2 ได้มีการรื้อถอนฐานอิฐ ของระยะที่ 1 ออกบางส่วน แล้วก่อเป็นแนวกำแพงกั้นดิน จากนั้น จึงถมดิน ที่บดอัดด้วยกรวด และทราย เข้าไป และสร้างอาคารทับขึ้นไป ซึ่งจากการขุดแต่ง พบเป็นลักษณะอาคารที่คล้ายคลึงกับฐานที่ใช้ก่อสร้างเป็นปราสาท 3 หลังเรียงตัวกัน เช่นที่ ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ และ ปราสาทนางรำ จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น แต่ที่ปราสาทปู่่า กลับถูกปรับเปลี่ยนเป็นการสร้างปราสาทหลังเดี่ยว เพื่อใช้ประดิษฐานรูปเคารพทางศาสนา (ภาพที่ 12) ได้พบโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ คือ ประติมากรรมศิลาส่วนพระพักตร์ของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร มีรูปแบบคล้ายกับศิลปะแบบบาปวน ซึ่งมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 และพบส่วนเศียร และท่อนล่าง ของเทวสตรี มีรูปแบบคล้ายกับศิลปะแบบนครวัด ซึ่งมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 17 (ภาพที่ 13) ดังนั้น กิจกรรมในระยะที่ 2 นี้ สันนิษฐานว่า มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงพุทธศตวรรษที่ 18

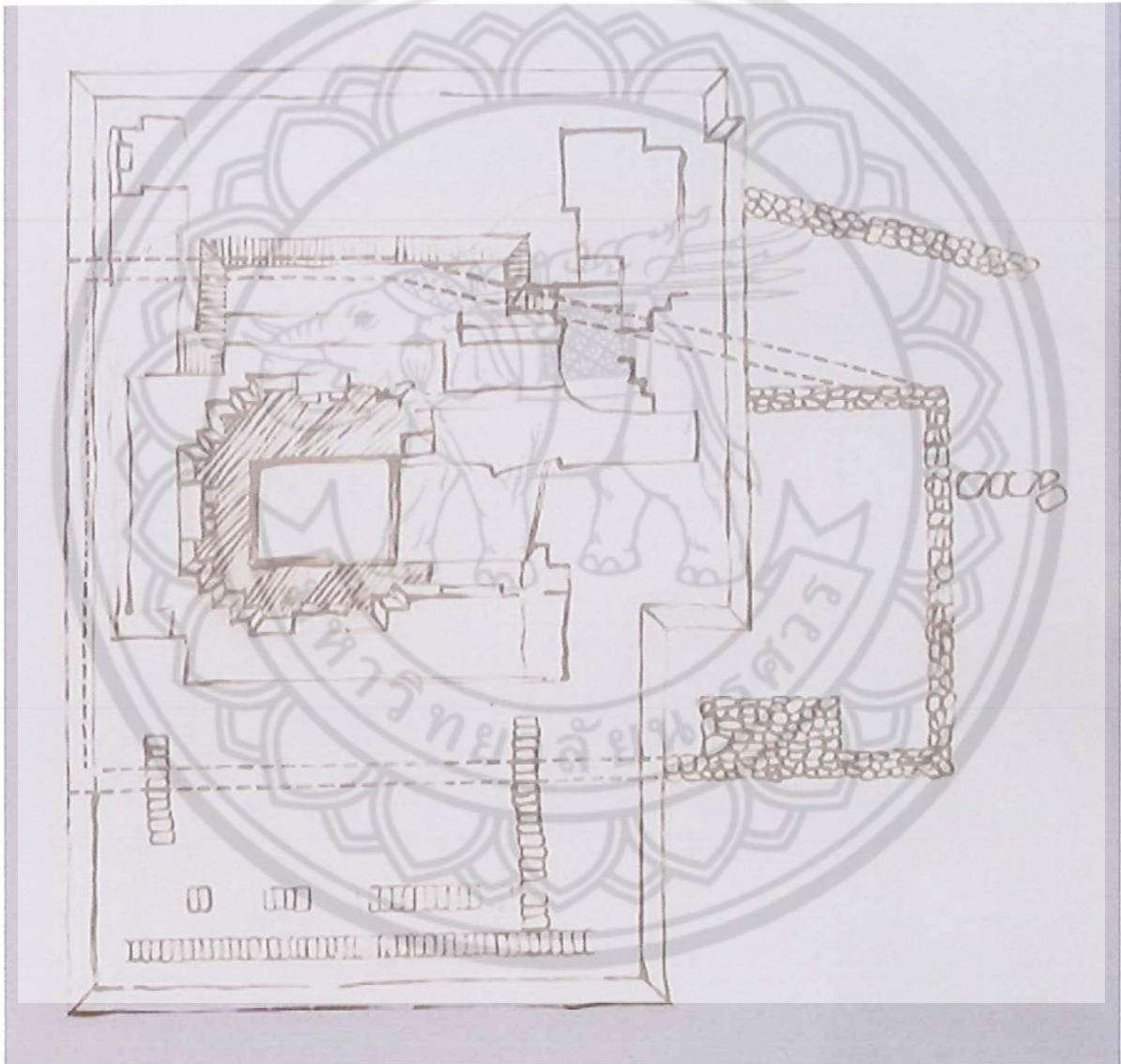
ภาพที่ 12 ภาพแสดง แผนผังของปรากฏปูจา ระยะที่ 2 (ที่มาของภาพ : สำนักงานโบราณคดี และ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติที่ 5 กรมศิลปากร)

ภาพที่ 13 ภาพแสดง ชิ้นส่วนประติมากรรม ค้นพบที่ปรากฏปูจา ในระยะที่ 2 (ที่มาของภาพ : โบราณวัตถุ จัดแสดงที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง ภาพถ่ายโดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล)

-ระยะที่ 3 มีการตัดแปลงพื้นที่ส่วนหน้าเป็นอาคาร โดยใช้ก้อนหินก่อเป็นแนวคั่นกันโดยรอบ แล้วถม บดอัดด้วยหินขนาดต่างๆ กระจาย รวมถึงขึ้นส่วนของแท่นฐานรูปเคารพเดิม ที่ถูกทุบทำลาย ซึ่งอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงลัทธิทางศาสนา จากนั้น มีการบดอัดชั้นบนสุดด้วยทรายละเอียด มีการขุดหลุมเพื่อปกเสาะอาคารจนลึกลงไปถึงระดับดินในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 อีกด้วย โดยลักษณะของอาคาร น่าจะเป็นอาคารศาลาโถงแบบศิลปะสุโขทัย หลังคาเป็นเครื่องไม้มุงกระเบื้อง พบแนวฐานอาสนสงฆ์ ซึ่งก่อนหน้าไปกับแนวอาคารด้านทิศใต้ ได้ค้นพบเศษเครื่องถ้วยจีน สมัยราชวงศ์หมิง และเครื่องสังคโลก จากแหล่งเตาเผาศรีสัชนาลัย และสุโขทัย สันนิษฐานว่า กิจกรรมในระยะที่ 3 นี้ น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ถึงพุทธศตวรรษที่ 21 ซึ่งอยู่ในสมัยความรุ่งเรืองของอาณาจักรสุโขทัย (ภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 ภาพแสดง แผนผังของปรากฏปูจา ระยะที่ 3 (ที่มาของภาพ : สำนักงานโบราณคดี และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 5 กรมศิลปากร)

การบันทึกสภาพปรารงค์ปู่จ่า จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม และการเขียนแบบ Vernadoc ประกอบ ข้อมูล เพื่อใช้ขึ้นรูปการสันนิษฐานรูปทรง ในขั้นตอนต่อไป เริ่มจากการบันทึกภาพถ่าย และเก็บข้อมูลโดยรอบ ของผังบริเวณ อันแสดงให้เห็นถึงบริบทของบริเวณพื้นที่โดยรอบปรารงค์ปู่จ่า (ภาพที่ 15) ซึ่งมีเส้นทางถนน คอนกรีต จากวัดนาเชิงคีรี ตำบลนาเชิงคีรี อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ทอดเข้าถึงเชิงเขาปู่จ่า และมีถนน ลูกรัง วนรอบเนินเขาปู่จ่า แห่งนี้ (ภาพที่ 16)

ภาพที่ 15 ภาพแสดง สภาพโดยรอบเขาปู่จ่า ซึ่งเป็นที่ตั้งของปรารงค์ปู่จ่า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

ภาพที่ 16 ภาพแสดง สภาพถนนลูกรัง โดยรอบเขาปู่จ่า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

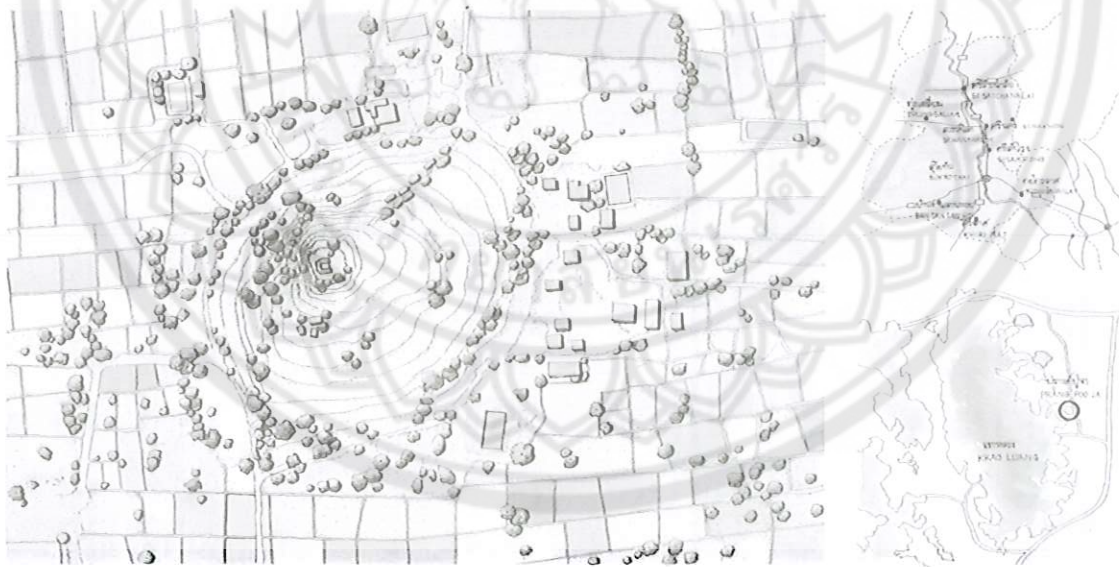
ปรารงค์ปู่จ่า มีทางขึ้นโบราณ อยู่ทางทิศตะวันออก เฉียงไปทางทิศเหนือเล็กน้อย ทางเดินนี้สร้างจาก ก้อนหินขนาดต่างขนาดกันไป วางซ้อนเป็นขั้นบันได แต่ในปัจจุบัน ทางขึ้นนี้ชำรุดจนใช้การไม่ได้ เหลือแต่เพียง แนวหินที่พังทลายลงเป็นทางลาดชัน มีผิวดินลูกรัง สลับกับหิน พอให้เห็นเป็นเส้นทางขึ้นสู่ยอดเขา (ภาพที่ 17)

ผู้วิจัย ได้สำรวจพื้นที่โดยรอบ ทั้งที่บนพื้นราบบนเขา ทางเดินเท้าขึ้นสู่ยอดเขา และเส้นทางถนนโดยรอบ เขาปู่่า โดยการบันทึกสภาพ และแสดงในงานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวตรีทิพย์นิภา เอกอาลักษณ์ ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร (ภาพที่ 18)

ภาพที่ 17 ภาพแสดง สภาพเส้นทางโบราณ ขึ้นสู่ยอดเขาปู่่า อำเภอกีร์มาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

ปรารงค์ปู่่า อ.กีร์มาศ จ.สุโขทัย : ผู้เขียน (น.ส.ตรีทิพย์นิภา)
โดย ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2561
PRAKONG PUEA, KHUANG KHUMMAI PROVINCE 3, 249-1007 1100 00000
©2021/2021 HIS TRINITHIPNIPA TAKHRIKUN, NARESUAN UNIVERSITY.

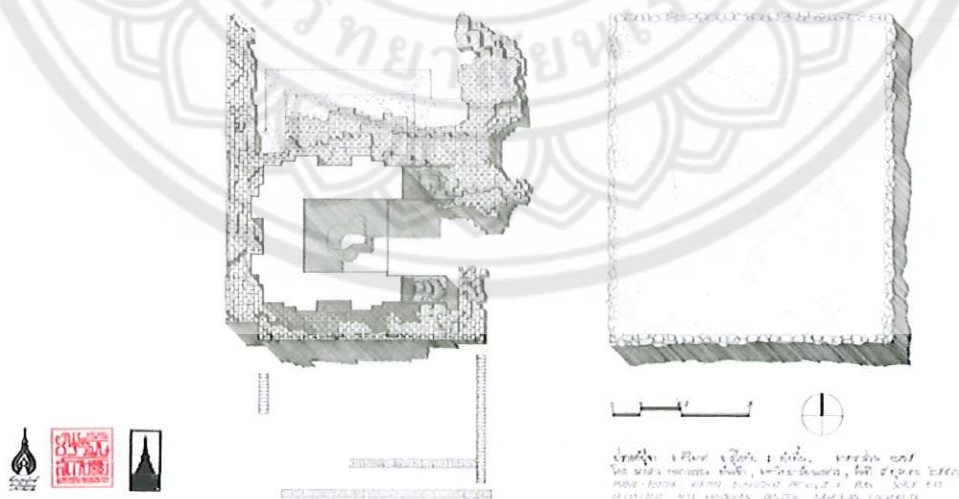
ภาพที่ 18 ภาพแสดง ผังบริเวณ ปรารงค์ปู่่า อำเภอกีร์มาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวตรีทิพย์นิภา เอกอาลักษณ์ ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

บริเวณยอดเขาปูจา อันเป็นที่ตั้งของปรากฏปูจา ได้มีการปรับพื้นที่ จนเรียบเป็นลานกว้าง ได้มีการนำเศษอิฐที่พังทลายลงมาจากองค์ปรากฏ ไปกองด้านข้าง โดยเปิดพื้นที่โดยรอบ ให้เข้าถึงได้โดยสะดวก ตามกระบวนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ส่วนร่องรอยการทับซ้อนอาคารในระยะต่างๆ ก็ให้คงสภาพไว้ โดยไม่ต่อเติมใหม่ โดยกรมศิลปากรได้ปักแผ่นป้ายแสดงงานอนุรักษ์ และการวิเคราะห์รูปแบบการใช้พื้นที่ในระยะต่างๆ (ภาพที่ 19) ผู้วิจัย ได้สำรวจพื้นที่โดยรอบพื้นที่ราบบนเขาปูจา โดยการบันทึกสภาพ และแสดงในงานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวกนกวรรณ พันแจ็ก ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร (ภาพที่ 20)

ภาพที่ 19 ภาพแสดง สภาพพื้นที่โดยรอบของพื้นที่ราบ บนยอดเขาปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

ภาพที่ 20 ภาพแสดง แนวนั่ง ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวกนกวรรณ พันแจ็ก ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

องค์ปรากฏปูจา ด้านทิศตะวันออก มีสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม โดยผนังปราสาทด้านทิศตะวันออก และทิศเหนือพังทลายลงเกือบทั้งหมด ทำให้เห็นผนังภายในด้านที่เหลืออย่างชัดเจน ด้านเทคนิค และวัสดุก่อสร้างในส่วนผนังปราสาท ใช้เทคนิคการก่ออิฐ ทั้งแบบสอปูน และไม่สอปูน พบร่องรอยการฉาบปูนที่ผนังเพียงเล็กน้อย เข้าใจว่าปูนฉาบได้กะเทาะหลุดร่วงลงทั้งหมด บริเวณกลางเรือนธาตุ มีแท่นฐานศิลาแลงวางอยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์นัก (ภาพที่ 21) ผู้วิจัย ได้สำรวจผนังก่ออิฐภายใน และพื้นที่ด้านหน้าปรากฏปูจา โดยการบันทึกสภาพ และแสดงในงานเขียนแบบ Vernadoc โดย นายวีระยุทธ อินทะเลสน ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรมมหาวิทยาลัยนเรศวร (ภาพที่ 22)

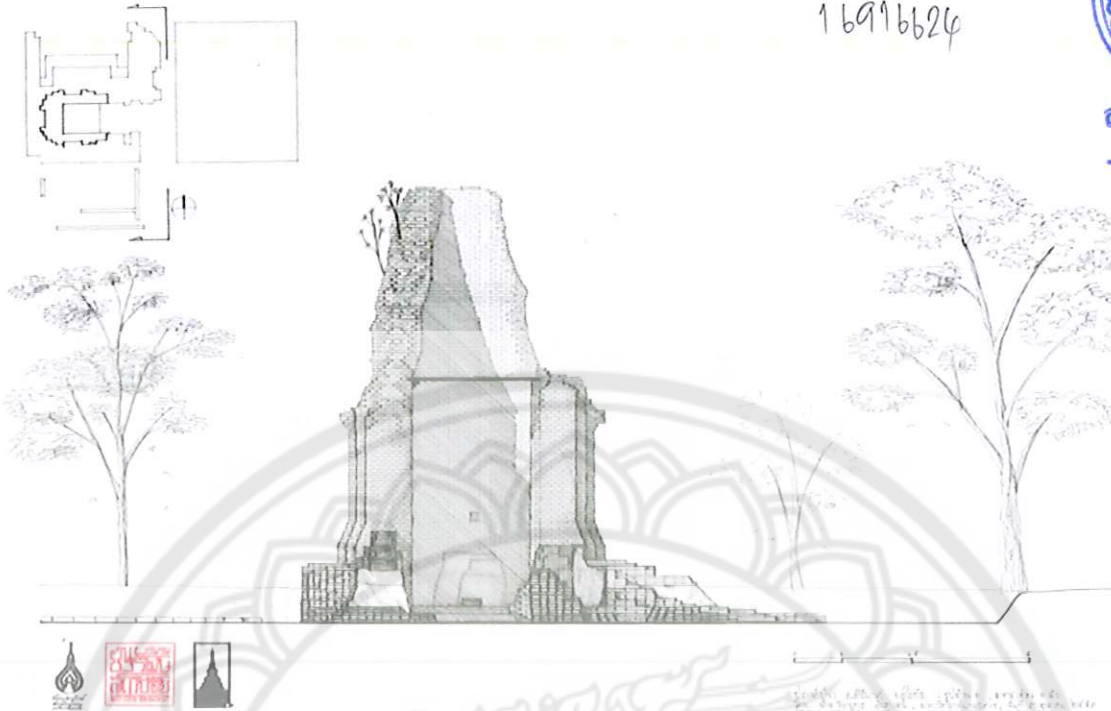

ภาพที่ 21 ภาพแสดง ทักษณียภาพบริเวณด้านหน้า ทางทิศตะวันออก ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
(ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

สำนักหอสมุด
- 1 ก.พ. 2559

16916624

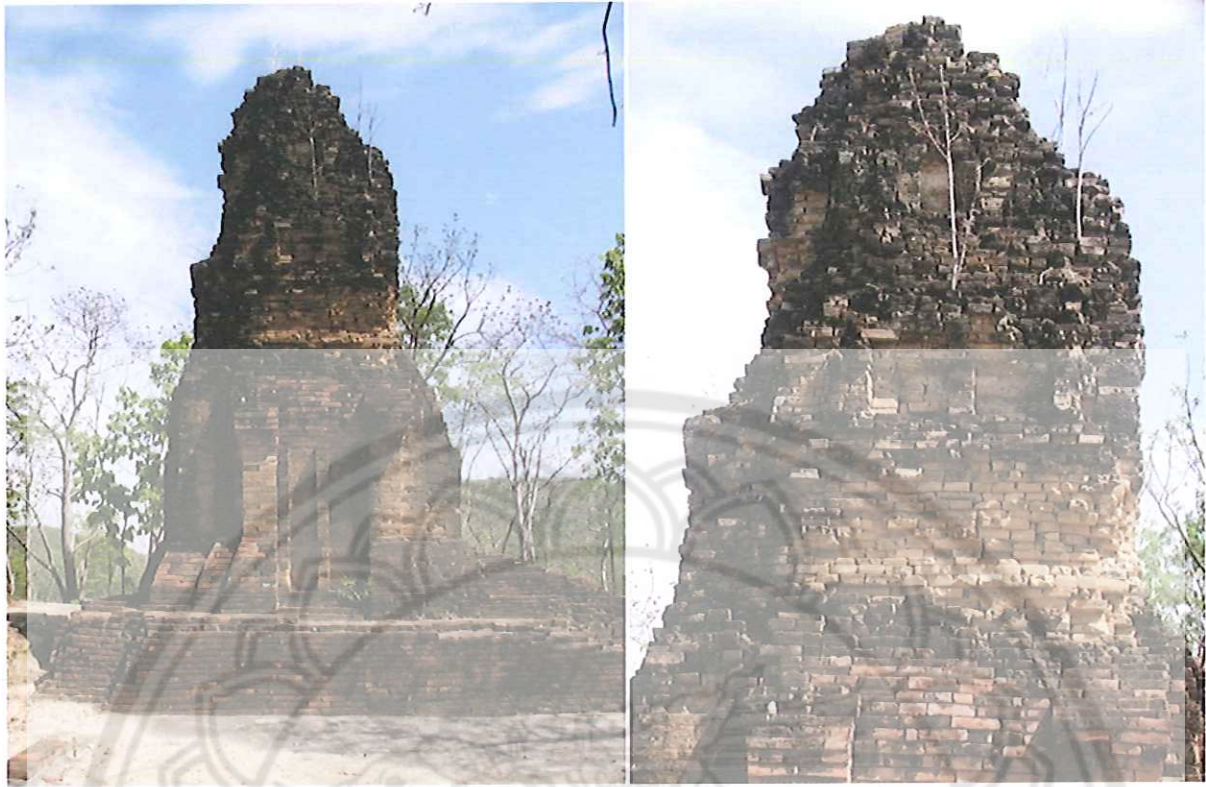

Q N
8193
·A4
01955
2558

ภาพที่ 22 ภาพแสดง รูปด้านทิศตะวันออก ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ Vernadoc โดย นายวีระยุทธ อินทะเสน ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

องค์ปรากฏปูจา ด้านทิศใต้ มีสภาพที่สมบูรณ์กว่าด้านอื่นๆ ผนังปราสาทในด้านนี้ แสดงให้เห็นถึงชั้น
ซ้อนของส่วนยอดปราสาทจำนวน 2 ถึง 3 ชั้น และปรากฏช่องหน้าต่างหลอก ให้เห็นอย่างชัดเจน จำนวน 2
ชั้น ในส่วนที่เป็นหน้าบรรพนั้น ผนังทลายลงเกือบทั้งหมด โดยในชั้นคูลาเรือนธาตุ มีสภาพสมบูรณ์ที่สุด มีการ
เจาะร่องอิฐ ให้เสมือนช่องประตูหลอก ที่สำคัญ มีการเพิ่มมุม ในบริเวณมุมของผนังเรือนธาตุ ออก 5 มุม โดย
ลักษณะภายนอกของผนังปราสาทด้านทิศใต้ นี้ สามารถใช้เป็นโครงสร้าง ในการเขียนแบบรูปทรงสันนิษฐาน
ปรากฏปูจา ได้เป็นอย่างดี (ภาพที่ 23) ผู้วิจัย ได้สำรวจผนังก่ออิฐภายนอก และพื้นที่ด้านทิศใต้ขององค์ปรากฏ
ปูจา โดยการบันทึกสภาพ และแสดงในงานเขียนแบบ Vernadoc โดย นายธนิช หมื่นคำวัง ชมรมอนุรักษ์
สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร (ภาพที่ 24)

ภาพที่ 23 ภาพแสดง ทิศนียภาพบริเวณด้านทิศใต้ ปราสาทปู่จ่า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ :
ภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

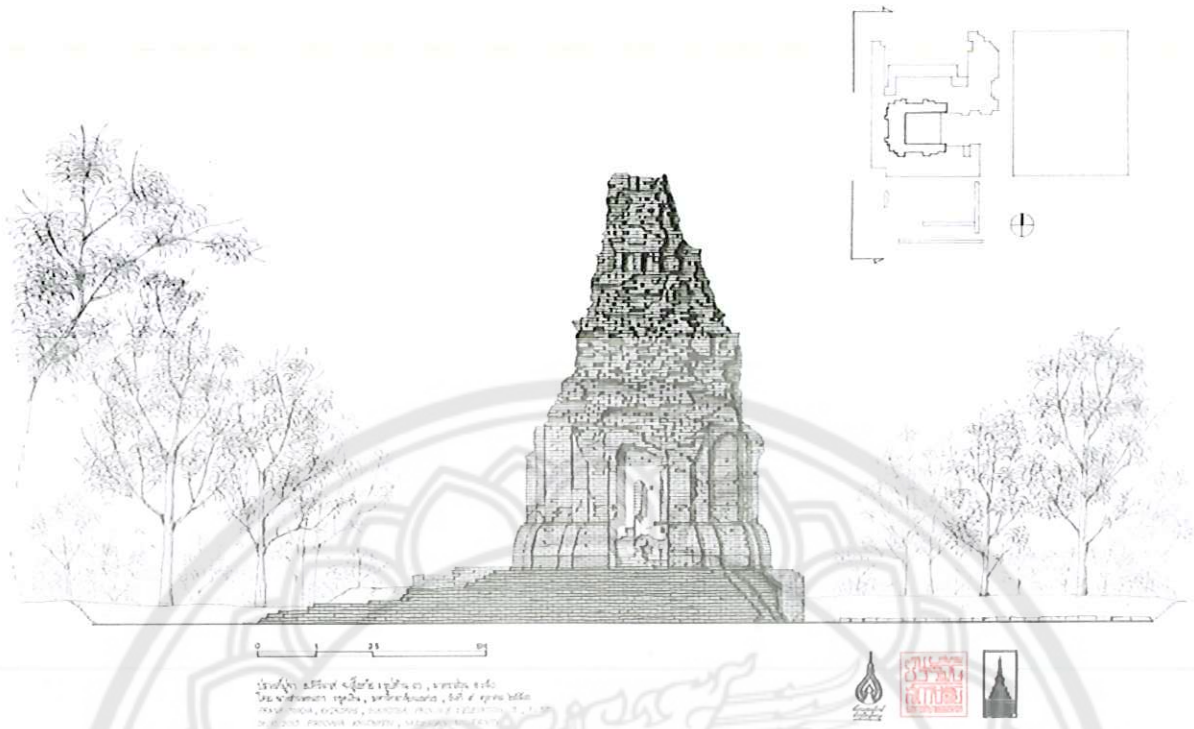
ภาพที่ 24 ภาพแสดง รูปด้านทิศใต้ ปราสาทปู่จ่า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ
Vernadoc โดย นายธนิก หมื่นคำวัง ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

องค์ปราสาทปู่จ่า ด้านทิศตะวันตก มีสภาพที่สมบูรณ์ร่องลงมาจากด้านทิศใต้ ซึ่งผนังทั้งสองด้านนี้ มีการยึดเหนี่ยวโครงสร้างเชื่อมติดกันไว้ ทำให้องค์ปราสาทยังคงสภาพอยู่ได้ ผนังทิศใต้ของผนังด้านนี้ ยังคงมีสภาพสมบูรณ์ ส่วนผนังฝั่งทิศเหนือ มีลักษณะเว้าแหว่ง เนื่องจากผนังปราสาทด้านทิศเหนือ พังทลายลงมาเกือบทั้งหมด (ภาพที่ 25) ผู้วิจัย ได้สำรวจผนังก่ออิฐภายนอก และพื้นที่ด้านทิศตะวันตกขององค์ปราสาทปู่จ่า โดยการบันทึกสภาพ และแสดงในงานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวพรนภา กรุดเงิน ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร (ภาพที่ 26)

ภาพที่ 25 ภาพแสดง ทิศนียภาพบริเวณด้านทิศตะวันตก ปราสาทปู่จ่า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

ภาพที่ 26 ภาพแสดง รูปด้านทิศตะวันตก ปรารงค์ปู่่า อำเภอศรืรืมาศ จังหวัตสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวพรนภา กรุดเงิน ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

องค์ปรารงค์ปู่่า ด้านทิศเหนือ มีสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม ต่อเนื่องมาจากผนังด้านหน้าทางทิศตะวันออก โดยส่วนยอดของผนังปราสาทด้านนี้ พังทลายลงทั้งหมด หลงเหลือเพียงส่วนผนังเรือนธาตุ โดยในชั้นคูกาเรือนธาตุ มีการเจาะร่องอิฐ ให้เสมือนช่องประตูหลอก ที่สำคัญ มีการเพิ่มมุม ในบริเวณมุมของผนังเรือนธาตุ ออก 5 มุม เหมือนผนังด้านทิศใต้ และทิศตะวันตก (ภาพที่ 27) ผู้วิจัย ได้สำรวจผนังก่ออิฐภายนอก และพื้นที่ด้านทิศเหนือขององค์ปรารงค์ปู่่า โดยการบันทึกสภาพ และแสดงในงานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวอนุสรรา เทียงแท้ ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร (ภาพที่ 28)

ภาพที่ 27 ภาพแสดง ทักษิณภาพบริเวณด้านทิศเหนือ ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

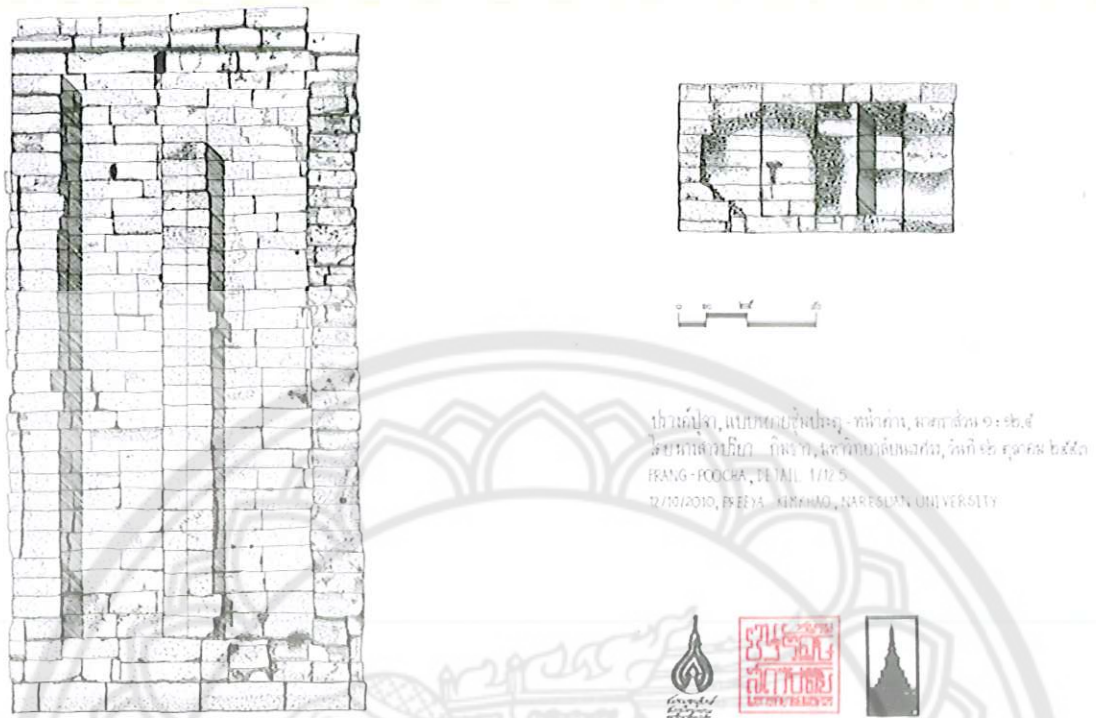
ภาพที่ 28 ภาพแสดง รูปด้านทิศเหนือ ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวอนุสรุา เทียงแท้ ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

องค์ปรารงค์ปู่จ่า ใช้อิฐเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง องค์ปรารงค์ ก่ออิฐแบบไม่สอปูน แต่ใช้เทคนิคการผนวอิฐให้เรียบเสมอกัน และอาจใช้ยางไม้เป็นตัวประสาน ตามเทคนิคแบบช่างขอมโบราณ สันนิษฐานว่าผนังอิฐทั้งหมดจะถูกฉาบปูนให้เรียบ ทับอีกชั้นหนึ่ง ปัจจุบันปูนฉาบได้กะเทาะหลุดร่วงลงทั้งหมด ในชั้นฐานที่อยู่ใต้ระดับดิน ใช้การบดหินทึนกรวด และใช้ทรายละเอียดคดทับในชั้นบนสุดก่อนที่จะก่อสร้างองค์ปรารงค์ ซึ่งแตกต่างจากเทคนิคการเตรียมชั้นฐานโดยทั่วไปในศิลปะขอม ที่นิยมใช้หินศิลาแลงเป็นชั้นฐาน (ภาพที่ 29) ผู้วิจัย ได้สำรวจผนังก่ออิฐภายนอก และภายใน การเพิ่มมุมอาคาร กระชาะร่องประตูหลอก และหน้าต่างหลอก ขององค์ปรารงค์ปู่จ่า โดยการบันทึกสภาพ และแสดงในงานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวปรียา กิมขาว ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร (ภาพที่ 30)

ภาพที่ 29 ภาพแสดง ระเบียบการก่ออิฐ การเชื่อมต่อผนังอาคารของปรารงค์ปู่จ่า อำเภอกีร์รีมาศ จังหวัดสุโขทัย
(ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันต์พงษ์ ไกรเกรียงศรี)

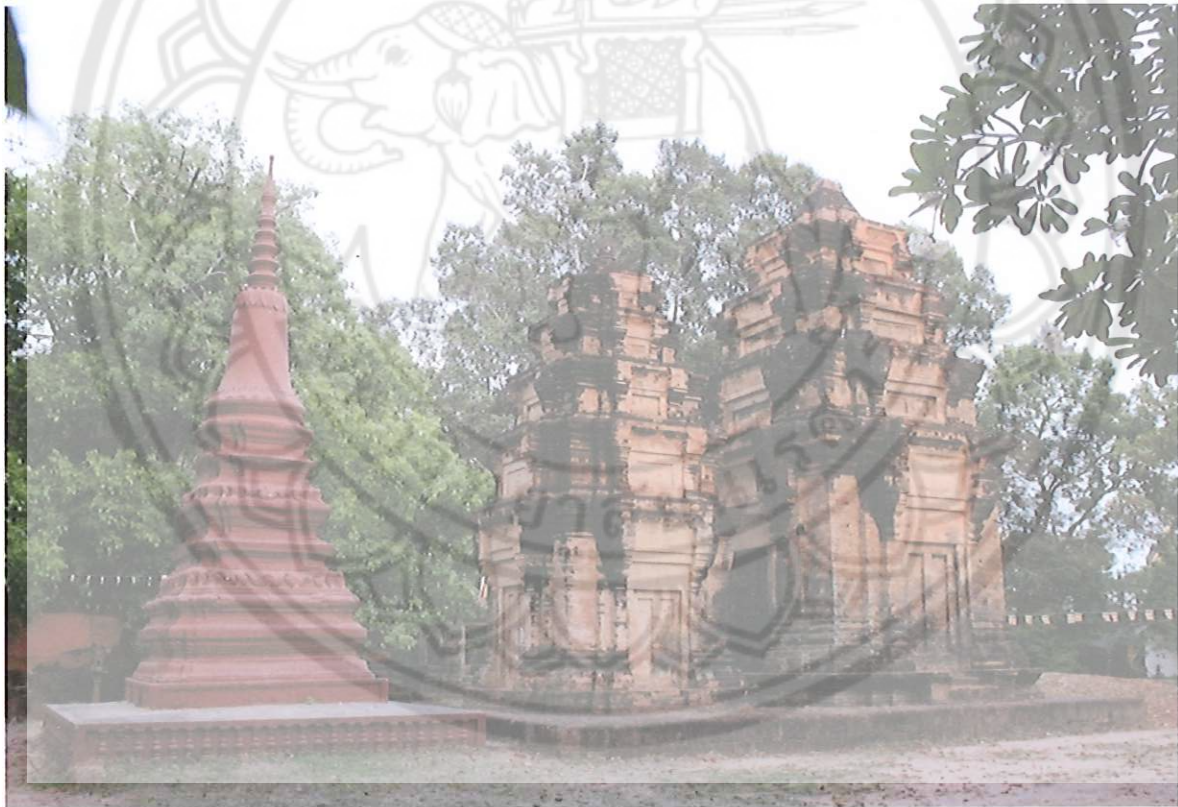
ภาพที่ 30 ภาพแสดง ภาพขยายประตูหลอก และช่องหน้าต่างหลอก ปรารงค์ปู่จ่า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
(ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ Vernadoc โดย นางสาวปรียา กิมขาว ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
มหาวิทยาลัยนเรศวร)

บทที่ 4

การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรม ปรากฏปูจา

ปรากฏปูจา มีรูปทรงแบบฝักข้าวโพด เหมือนกับเทวาลัยในศิลปะขอม สันนิษฐานว่า อาจจะมีอายุเก่าแก่ไปถึงราวพุทธศตวรรษที่ 15 ในศิลปะแบบพระโค⁹ ช่วงสมัยของพระเจ้าอินทรวรมันที่ 1 อันสืบทอดรูปแบบจากช่วงสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 กษัตริย์ที่ถูกจับตัวเป็นประกันที่ชวา และเสด็จกลับมารวบรวมอาณาจักรเขมรจนเป็นปึกแผ่น ศิลปะสถาปัตยกรรมขอมในช่วงนี้ นิยมสร้างปราสาทอิฐ มีช่องทางเข้าเพียงด้านเดียว ส่วนผนังที่เหลืออีก 3 ด้าน นิยมทำเป็นประตูหลอก ส่วนยอด นิยมทำเป็นชั้นซ้อนขึ้นไป 3 ชั้น ในแต่ละชั้น ปรากฏช่องหน้าต่างหลอก หรือเรียกว่า ชุ่มบัญญัติ อยู่กึ่งกลางของชั้นซ้อน ในแต่ละด้าน ส่วนองค์ปราสาท นิยมสร้างในผังสี่เหลี่ยมเพิ่มมุม แทนที่การสร้างองค์ปราสาทในผังสี่เหลี่ยม แบบศิลปะสมัยก่อนเมืองพระนคร¹⁰ ตัวอย่างศิลปะขอม ในลักษณะนี้ได้แก่ ปราสาททากอง (หลังเดิม), ปราสาทพระโค เมืองทริทราลัย และปราสาทอิฐ วัดอินทริโกษี เมืองเสียมเรียบ (ภาพที่ 31)

ภาพที่ 31 ภาพแสดง ปราสาทอิฐ 2 องค์ ที่วัดอินทริโกษี เมืองเสียมเรียบ สาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย
(ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายโดย นายอนันตพงษ์ ไกรเกรียงศรี)

⁹ เซซุรุ ดิงส์ลูชี่, ประวัติศาสตร์ศิลปะอินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. (นนทบุรี: มิวเซียมเพรส, 2558.), หน้า 243-244.

¹⁰ รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. ศิลปะเขมร. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.), หน้า 70.

ปราสาทศิลปะขอมในประเทศไทย ที่มีรูปทรงคล้ายคลึงกับปราสาทปู่จ่า ได้แก่ ปราสาทเขาน้อย จังหวัดปราจีนบุรี องค์กรกลาง โดยกลุ่มปราสาทเขาน้อย มีการสร้างมาหลายยุคสมัย สันนิษฐานว่า เริ่มสร้างตั้งแต่สมัยศิลปะขอม แบบกุเลน ราวพุทธศตวรรษที่ 15 โดยสร้างจากปราสาทองค์ทิศเหนือขึ้นมาก่อน และสร้างปราสาทองค์กรกลาง และปราสาทองค์ทิศใต้ตามลำดับ แต่ทับหลังที่ค้นพบ มีความขัดแย้งกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอันมาก สันนิษฐานว่า อาจมีการนำเอาทับหลังเก่าแก่จากปราสาทหลังอื่น มาใช้กับปราสาทเขาน้อย ก็อาจเป็นไปได้¹¹ (ภาพที่ 32)

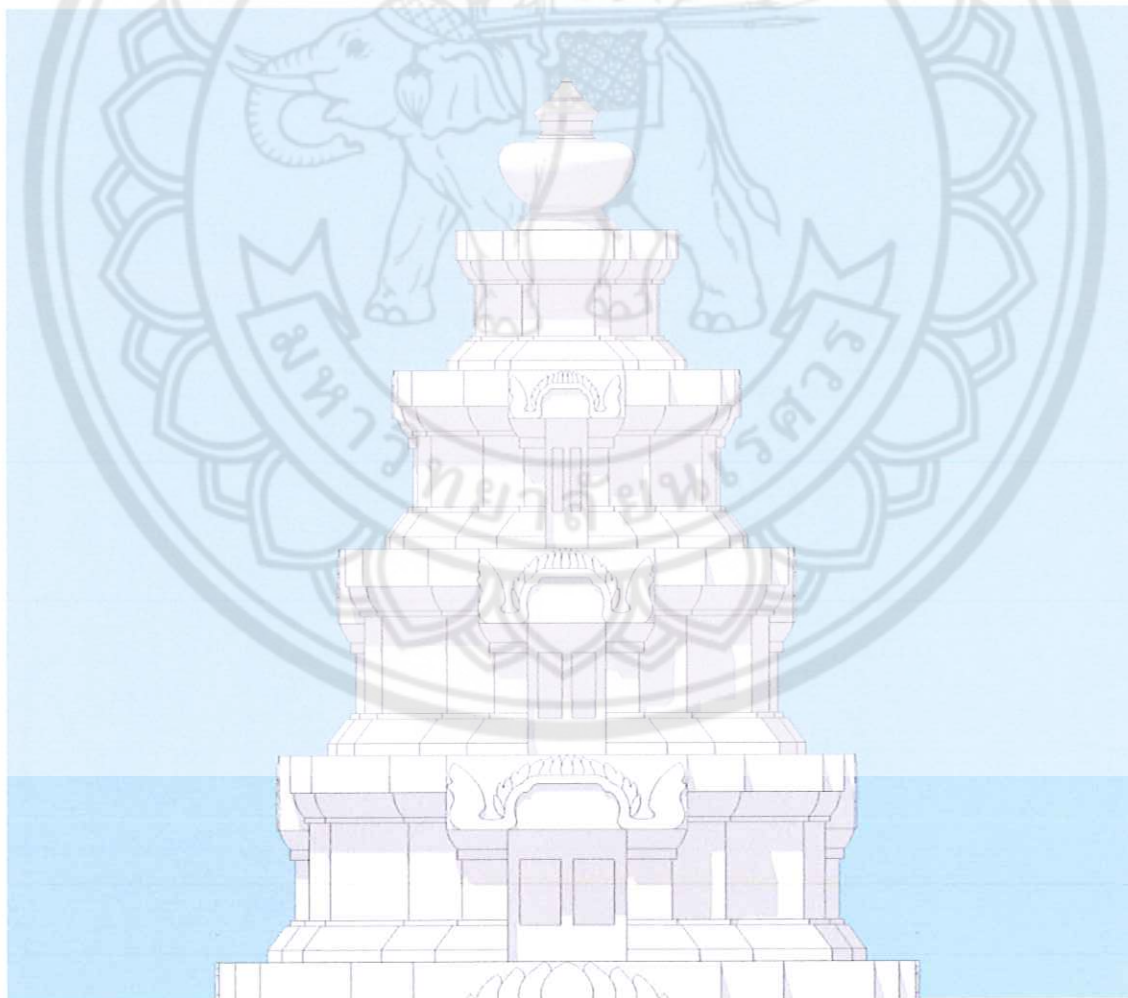
ภาพที่ 32 ภาพแสดง ปราสาทอิฐ 3 องค์ ที่ปราสาทเขาน้อย จังหวัดปราจีนบุรี (ที่มาของภาพ : ภาพถ่ายจาก อนุสาร อสท.)

¹¹ ศิลปากร, กรม. กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปราสาทเขาน้อย จังหวัดปราจีนบุรี. (กรุงเทพฯ: 2533.), หน้า 122-124.

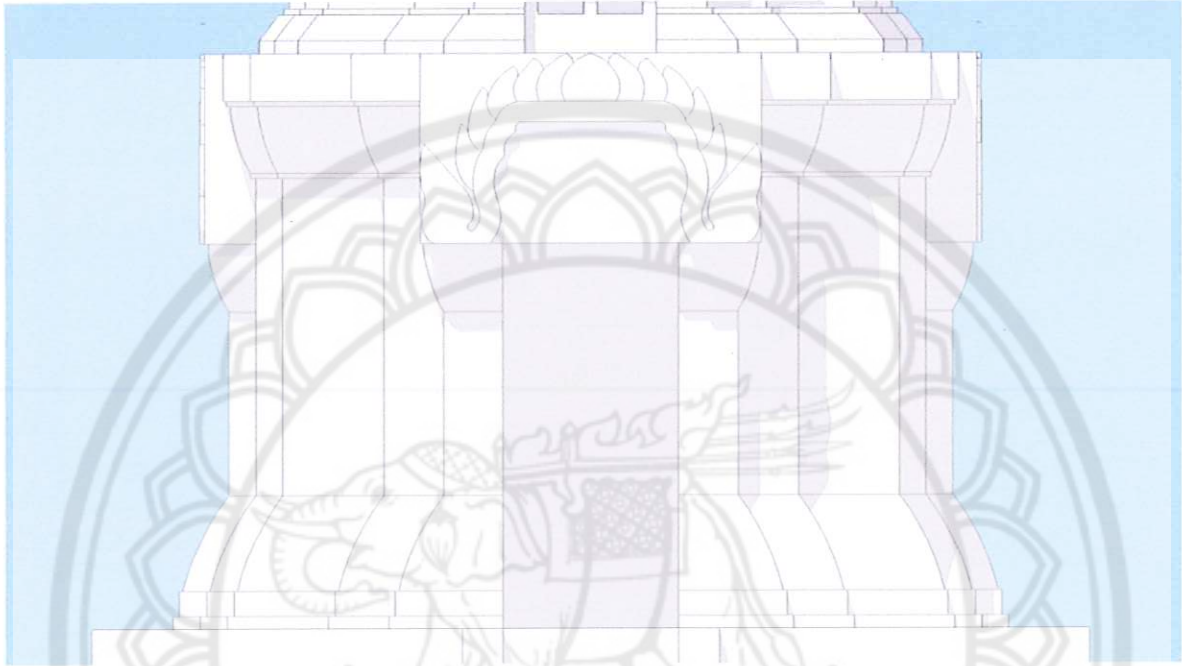
การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรม ปราสาทปู่จ่า ในงานวิจัยนี้ ได้นำเสนอภาพแบบ 3 มิติ เพื่อแสดงรูปทรงสันนิษฐานของปราสาทปู่จ่า โดยใช้ข้อมูลพื้นฐานจากการรังวัดสถานที่จริง และงานเขียนแบบ สถาปัตยกรรม (Vernadoc) โดยกลุ่มนิสิต ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร ประกอบกับการศึกษาค้นคว้า ทั้งภาคเอกสาร และภาคสนาม เพื่อเปรียบเทียบรูปทรงของปราสาทปู่จ่า กับปราสาทในศิลปะขอม จากแหล่งโบราณสถานอื่นๆ นำมาวิเคราะห์ และสรุปผลได้ว่า ปราสาทปู่จ่า เป็นศาสนสถานบนภูเขา แบบศิลปะขอมโบราณ มีอายุอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 โดยลักษณะรูปทรงของปราสาทปู่จ่า ประกอบด้วย 3 ส่วนหลักดังนี้

-ส่วนยอด ประกอบด้วย ชั้นเรือนยอด 3 ชั้น ลักษณะคล้ายฐานปัทม์ หรือฐานบัวหน้ากระดาน ซ้อนกันขึ้นไป โดยลดขนาดขึ้นไป โดยเส้นกรอบรอบรูป มีลักษณะโค้งเข้าเล็กน้อย คล้ายทรงฝักข้าวโพด บริเวณกึ่งกลางของชั้นเรือนยอดแต่ละชั้น ปรากฏช่องซุ้มขัณฑ์ หรือช่องหน้าต่างหลอก ทั้ง 4 ด้าน ลักษณะเป็นผนังที่เจาะร่อง เสมือนเป็นบานหน้าต่าง 2 บาน ประกอบกันอยู่เหนือช่องซุ้มขัณฑ์ขึ้นไป ประดับด้วยซุ้มบรรพแถลง ในทุกๆ ช่อง ส่วนมุมของฐานปัทม์ ทั้ง 4 มุม มีการเพิ่มมุม หรือยกเก็จ ยื่นออกมา 3 มุม ขนาดลดหลั่นกันขึ้นไป จนถึงฐานรองรับจุดสูงสุด ซึ่งประดิษฐานยอดอมรกะ หรือหม้อน้ำ ซึ่งมีลักษณะคล้ายผลฟักทอง (ภาพที่ 33)

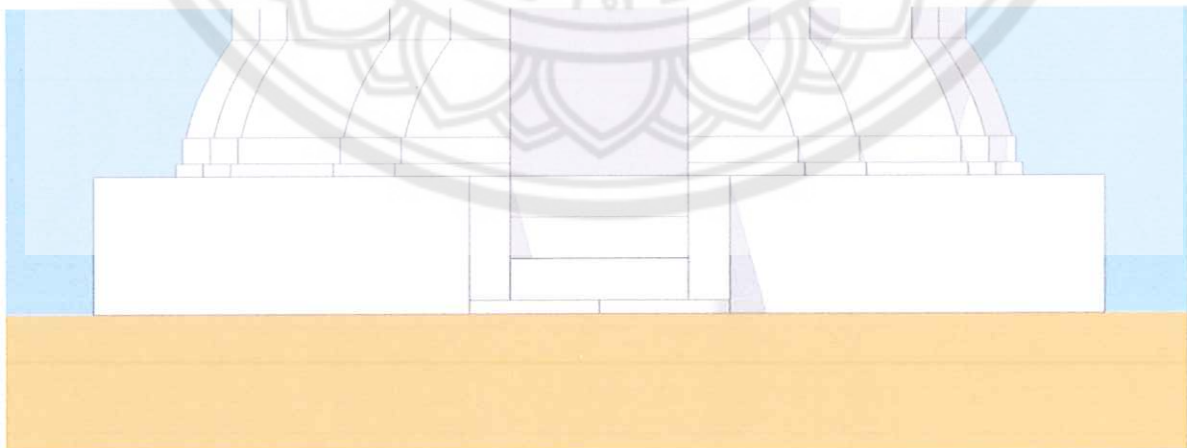
ภาพที่ 33 ภาพแสดง ภาพสันนิษฐาน ส่วนยอด ปราสาทปู่จ่า อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

-ส่วนเรือนธาตุ หรือส่วนกลางขององค์ปรางค์ ประกอบด้วยเรือนธาตุ ที่มีลักษณะคล้ายอาคารสี่เหลี่ยม มีการเพิ่มมุมยื่นออกมา 3 มุม ซึ่งจะต่อเนื่องขึ้นไปรับกับการเพิ่มมุมของส่วนยอด บริเวณกึ่งกลางของชั้นเรือนธาตุด้านทิศตะวันออก ปรากฏช่องซุ้มประตู ซึ่งใช้เป็นช่องประตูเข้า-ออก ศาสนสถานแห่งนี้ ส่วนบริเวณกึ่งกลางของชั้นเรือนธาตุ ที่เหลืออีก 3 ด้าน เป็นช่องประตูหลอก มีลักษณะเป็นผนังที่เจาะร่อง เสมือนเป็นบานประตู 2 บาน ประกอบกันอยู่เหนือช่องซุ้มประตูขึ้นไป ประดับด้วยซุ้มบรรพแถลง ในทุกๆ ด้าน (ภาพที่ 34)

ภาพที่ 34 ภาพแสดง ภาพสันนิษฐาน ส่วนเรือนธาตุ ปรางค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

-ส่วนฐาน มีลักษณะเป็นฐานเขียงสี่เหลี่ยม เกือบจัตุรัส กว้างออกจากฐานขององค์ปรางค์ ด้านละประมาณ 60 เซนติเมตร ยกขึ้นสูงจากระดับพื้นดิน ประมาณ 1 เมตร โดยมีบันไดทางขึ้นอยู่ด้านหน้า ทิศตะวันออก ประกอบด้วยราวบันได และ อัดจันทร์รูปโค้งปีกกา อยู่ด้านล่าง (ภาพที่ 35)

ภาพที่ 35 ภาพแสดง ภาพสันนิษฐาน ส่วนฐาน ปรางค์ปู่เจ้า อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

โดยสรุปผลงานวิจัย การสันนิษฐานรูปแบบสัณฐานทางสถาปัตยกรรม ปรารักษ์ปูจา มีความสูงรวมตลอดจากฐานประทักษิณ ถึงยอดอมระ 12.40 เมตร ประกอบด้วย

-ชั้นซ้อน จำนวน 3 ชั้น โดยชั้นซ้อน ชั้นที่ 1 สูง 1.65 เมตร ยกเงื้อมอย่างผังเรือนธาตุ หน้าบรรพซุ้ม บัญชร กว้าง 1.95 เมตร สูง 60 เซนติเมตร, ชั้นซ้อน ชั้นที่ 2 สูง 1.55 เมตร ยกเงื้อมอย่างผังเรือนธาตุ หน้าบรรพซุ้ม บัญชร กว้าง 1.45 เมตร สูง 60 เซนติเมตร และชั้นซ้อน ชั้นที่ 3 สูง 1.45 เมตร ยกเงื้อมอย่างผัง เรือนธาตุ หน้าบรรพซุ้ม บัญชร กว้าง 95 เซนติเมตร สูง 40 เซนติเมตร ส่วนฐานรองรับอมระ สูง 1 เมตร ไม่มี ซุ้ม บัญชร และส่วนยอดอมระ หรือหม้อน้ำ สูง 1.25 เมตร

-องค์เรือนธาตุ อยู่ในแผนผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส องค์เรือนธาตุ สูง 5.25 เมตร กว้างด้านละ 7.40 เมตร มีทางเข้าสู่ภายในครรภคฤหะ เฉพาะด้านทิศตะวันออก กว้าง 1.30 เมตร ทิศอื่นเป็นประตูหลอก หน้าบรรพของ ชั้นเรือนธาตุ กว้าง 2.5 เมตร สูง 1.40 เมตร ก่อเป็นโคลนอิฐเรียบๆ สำหรับแกะสลัก หรือปั้นแต่งด้วยปูน ภายหลัง

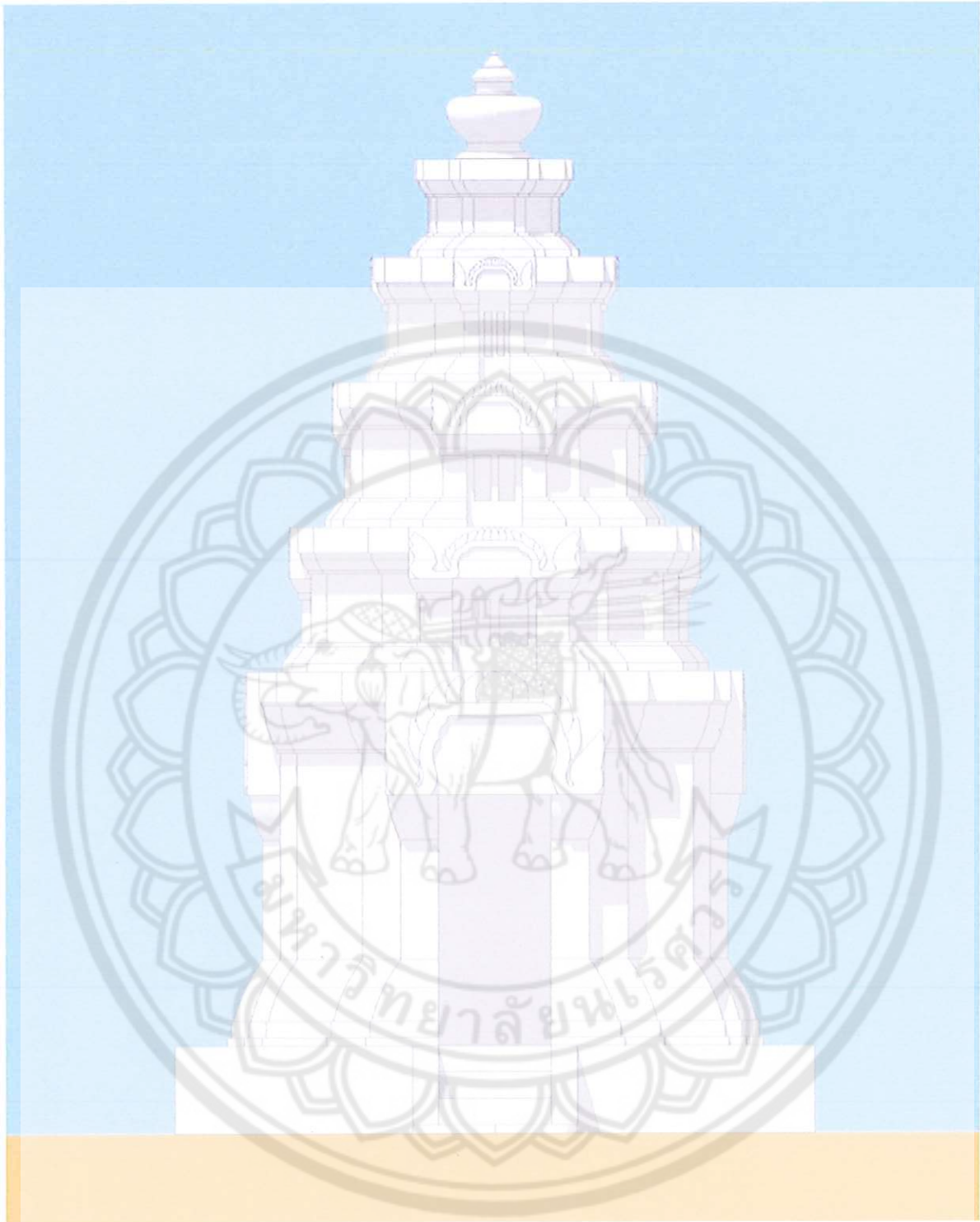
-ฐานประทักษิณ มีลักษณะอย่างฐานเขียง สูง 1 เมตร ด้านทิศตะวันออก ยื่นเป็นพนักบันได มีอัมจรรย์รูป โคนปีกการรองรับ ขอบฐานเขียง ห่างออกจากฐานบัวขององค์ปราสาท ประมาณ 60 เซนติเมตร

ผู้วิจัยได้นำเสนอแบบแสดงรูปทรงสันนิษฐาน ในงานเขียนแบบ 3 มิติ ได้แก่ แผนผัง (ภาพที่ 36), รูป ด้านหน้า (ทิศตะวันออก) (ภาพที่ 37), รูปมุมเฉียง (ทิศตะวันออกเฉียงใต้) (ภาพที่ 38), รูปด้านข้าง (ทิศใต้) (ภาพที่ 39), รูปทัศนียภาพมุมสูง ด้านตรง (ภาพที่ 40), รูปทัศนียภาพมุมสูง ด้านเฉียง (ภาพที่ 41), รูป ทัศนียภาพมุมต่ำ ด้านตรง (ภาพที่ 42) และ รูปทัศนียภาพมุมต่ำ ด้านเฉียง (ภาพที่ 43)

ภาพที่ 36 ภาพแสดง ภาพสัณนิษฐาน แผนผัง ปรากฏปูजा อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

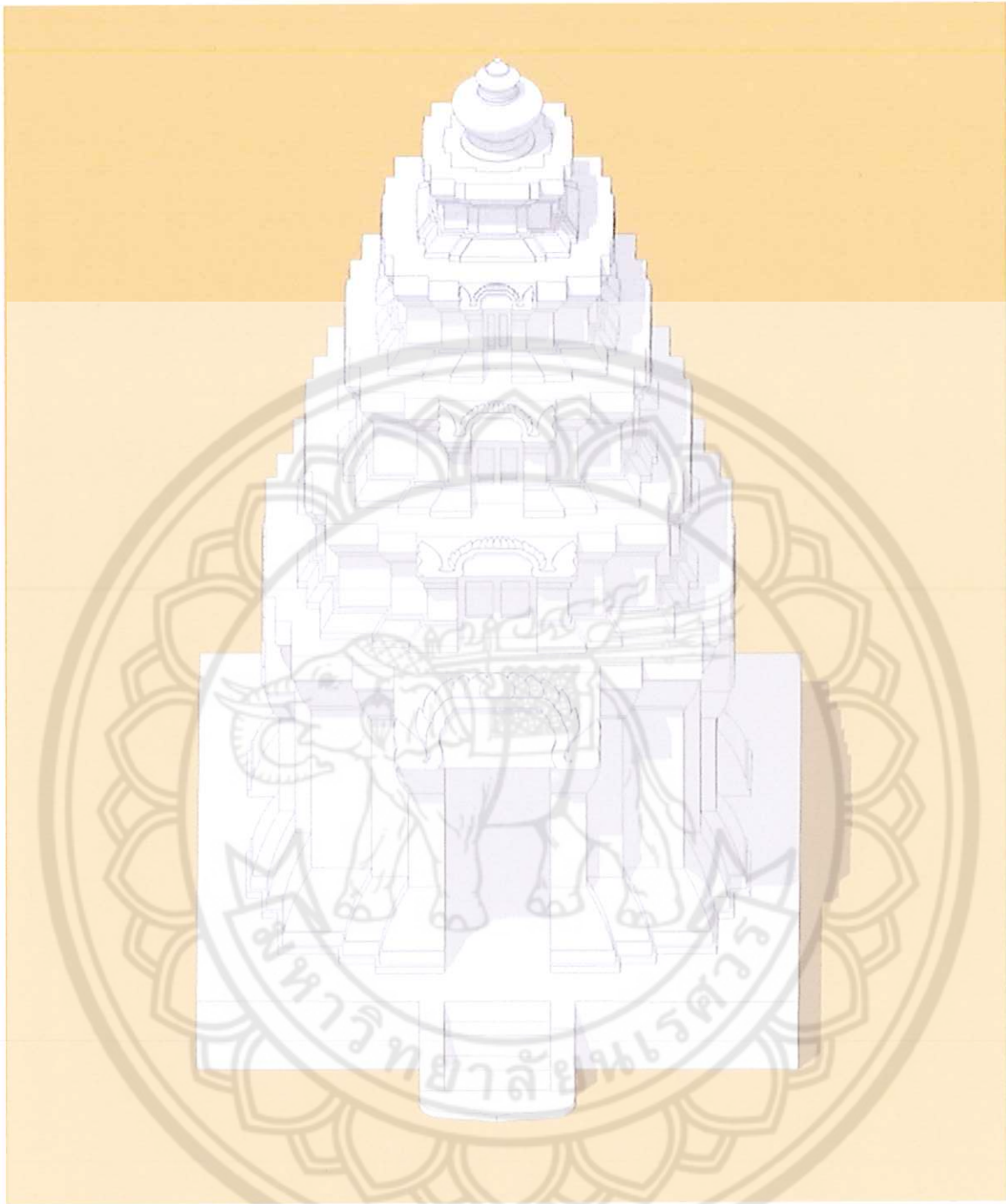

ภาพที่ 37 ภาพแสดง ภาพสัณนิษฐาน รูปด้านหน้า (ทิศตะวันออก) ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
(ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
มหาวิทยาลัยนเรศวร)

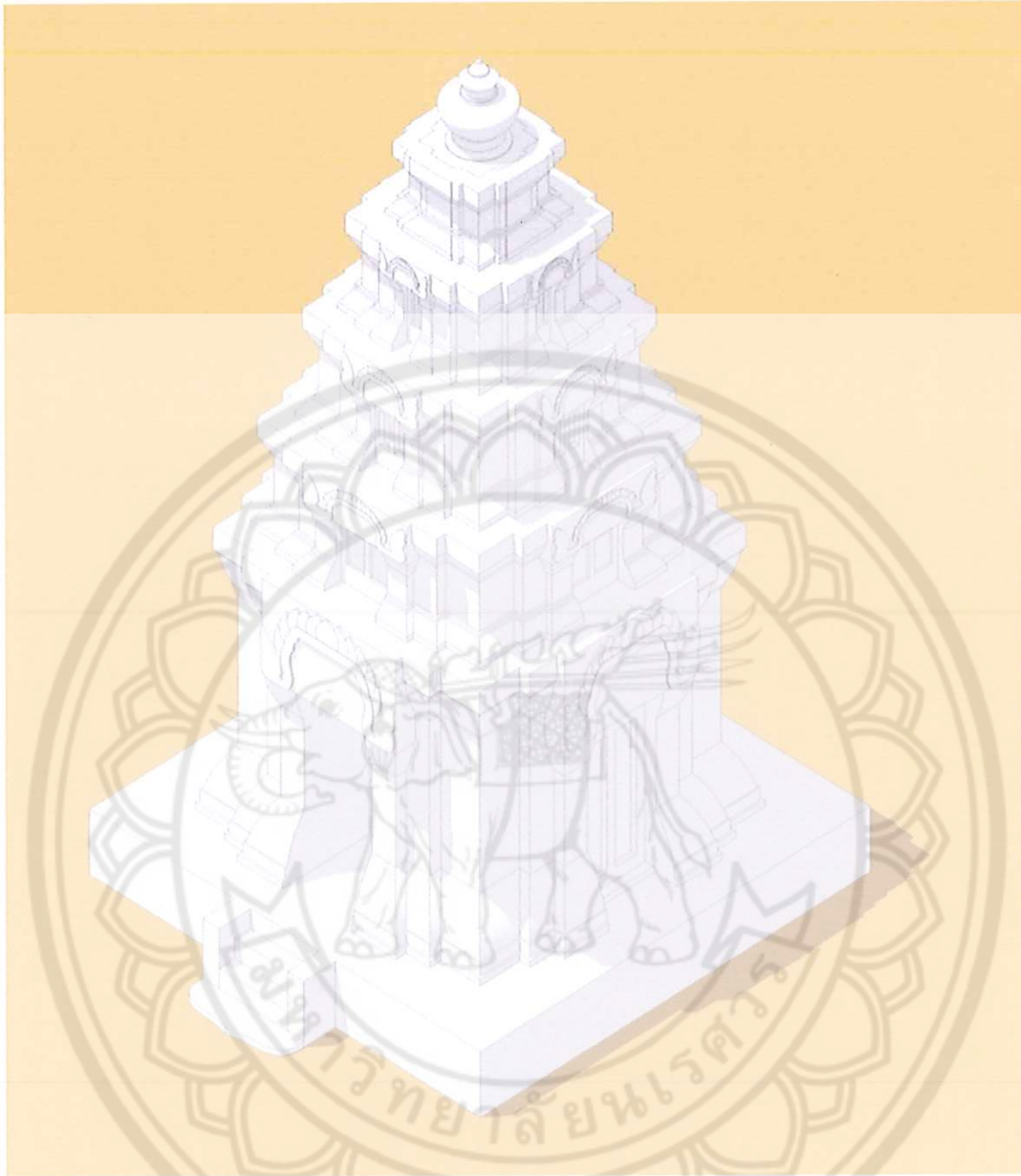

ภาพที่ 38 ภาพแสดง ภาพสัณนิษฐาน รูปมูมเฉียง (ทิศตะวันออกเฉียงใต้) ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย (ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์ สถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยนเรศวร)

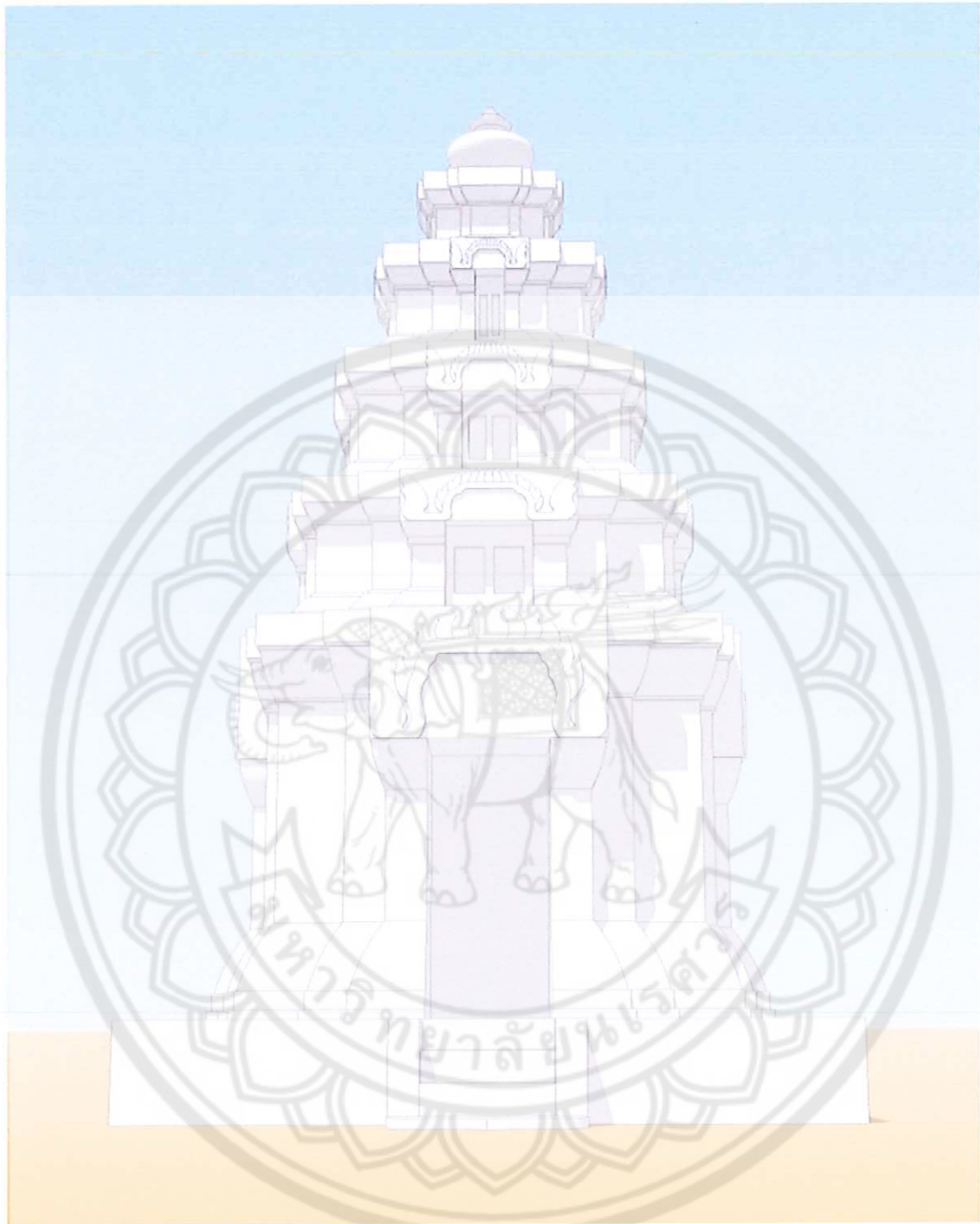

ภาพที่ 40 ภาพแสดง ภาพสันนิษฐาน รูปทัศนียภาพมุมสูง ด้านตรง ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
(ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
มหาวิทยาลัยนเรศวร)

ภาพที่ 41 ภาพแสดง ภาพสันนิษฐาน รูปทัศนียภาพมุมมอง ด้านเฉียง ปรากฏปูजा อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
(ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
มหาวิทยาลัยยอนเซอ)

ภาพที่ 42 ภาพแสดง ภาพสัณนิษฐาน รูปทัศนียภาพมุมต่ำ ด้านตรง ปรากฏปูจา อำเภอกีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย
(ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
มหาวิทยาลัยนเรศวร)

ภาพที่ 43 ภาพแสดง ภาพสัณนิษฐาน รูปทศนิยมภาพมุ่มต่ำ ด้านเฉียง ปรากฏปูจา อำเภอดงหลวง จังหวัดสุโขทัย
(ที่มาของภาพ : งานเขียนแบบ 3 มิติ โดย นายสุรเชษฐ์ แก้วสกุล ชมรมอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
มหาวิทยาลัยนเรศวร)

บรรณานุกรม

- ณอง บวสเชอลิเยร์. ทรงแปลโดย หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. ข้าทะเลประวัติศาสตร์ และโบราณคดี
ของกรมศิลปากร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2531.
- ธิดา สารธยา. “สุโขทัย.” ใน เมืองสุโขทัยนี้ดี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2530.
- น. ณ ปากน้ำ. “พระพุทธรูปสมัยสุโขทัยในกรุงเทพมหานคร.” ใน เมืองสุโขทัยนี้ดี. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2531.
- บวรเวท รุ่งรุจี และคณะ. รายงานสรุปผลการวิจัยการขุดค้นทางโบราณคดี ปีพุทธศักราช 2520-
2525. (อัดสำเนาเย็บเล่ม), โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, 2525.
- พญาลิไท. ไตรภูมิพระร่วง. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2515.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย. ฉบับคู่มือนักศึกษา. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์,
2528.
- เชษฐ ติงสฺยชลี้. ประวัติศาสตร์ศิลปะอินเดีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. นนทบุรี: มิวเซียมเพรส, 2558.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เทียบเมืองพระร่วง. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา,
2526.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. ศิลปะเขมร. กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการขุดค้นทางโบราณคดีร่วมกับข้อมูลด้านศิลาจารึก และ
ประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยสุโขทัย. รายงานวิจัยเสนอต่อสำนักงานสภาวิจัยแห่งชาติ, 2545.
- ศิลปากร, กรม. กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปราสาทเขาน้อย จังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: 2533.
- ศิลปากร, กรม. รายงานการสำรวจ และขุดแต่งโบราณวัตถุสถานเมืองเก่าสุโขทัย พ.ศ. 2508-2512.
คณะกรรมการปรับปรุงบูรณะโบราณสถาน จังหวัดสุโขทัย และจังหวัดกำแพงเพชร, 2512 .
- สันติ เล็กสุขุม, รวมบทความ มุมมอง ความคิด และความหมาย งานช่างไทยโบราณ. กรุงเทพฯ:
เมืองโบราณ, 2548
- สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะสุโขทัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2549.
- สุวิทย์ จิระมณี. แหล่งโบราณสถานกับการท่องเที่ยว เอกสารโครงการอบรมมัคคุเทศก์. พิมพ์ครั้งที่ 2.
ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2544.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ศิลปะขอม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ศิลปะสุโขทัย. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของคณะกรรมการ
แห่งชาติว่าด้วยการศึกษาวិทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมสหประชาชาติ, ม.ป.พ.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย) นายอนัสพงษ์ ไกรเกรียงศรี

(ภาษาอังกฤษ) Mr.Anuspong Kraikriengsri

หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 3 6498 00126 28 6

ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 57-58 ถนนเทศบาลดารี 3 ตำบลเมืองสวรรคโลก

อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย 64110

ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์

สถานที่ติดต่อ

ที่ทำงาน ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

โทรศัพท์ 055-962459 โทรสาร 055-962554

โทรศัพท์เคลื่อนที่ 081-9717832 e-mail anuspong@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

ปีการศึกษา	คุณวุฒิ	สถาบันการศึกษา
2530	ศิลปะบัณฑิต	คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
2536	ศิลปะมหาบัณฑิต	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร